

DE LAATSTE VORSTIN-ABDIS

VAN HET

Keizerlijk Stift Thorn,

GEVOLGD DOOR

AANTEEKENINGEN

OP DEN

Oorsprong, de Regten en den Toestand van dat Stift

ALSMEDÉ HET VERHAAL EENER

PELGRIMSREIS NAAR HET H. LAND

ONDERNOMEN

DOOR EENIGE LIMBURGSCHÉ EDELEN IN 1450.

DOOR

JOS. HABETS,

Kapellaan te Bergh-Terblijt, voorzitter van het geschied- en oudheidkundig
genootschap in het Hertogdom Limburg.

ROERMOND,

GEDRUKT BIJ J. J. ROMEN.

1872.

Biogr. 728 n

Habets

(Maria Cunigonde)

ii a A

DE LAATSTE VORSTIN-ABDIS

VAN HET

Keizerlijk Stift Thorn,

GEVOLGD DOOR

AANTEEEKENINGEN

OP DEN

Oorsprong, de Regten en den Toestand van dat Stift

ALSMEDE HET VERHAAL EENER

PELGRIMSREIS NAAR HET H. LAND

ONDERNOMEN

DOOR EENIGE LIMBURGSCH EDELEN IN 1450.

DOOR

JOS. HABETS,

Kapellaan te Bergh-Terblijt, voorzitter van het geschied- en oudheidkundig
genootschap in het Hertogdom Limburg.

ROERMOND,

GEDRUKT BIJ J. J. ROMEN.

—
1872.

DE LAETSTE KORTSTIJ-ABDIS

1811

Keizerlijk Stic Thorn

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

1811

DE LAATSTE VORSTIN-ABDIS
VAN HET
KEIZERLIJK STIFT THORN,
BIJ ROERMOND.

Wij zullen in de volgende bladzijden het beeld trachten te schetsen eener vrouw die den scepter — of liever den abbatialen kromstaf — gevoerd heeft over een klein vorstendom, dat na een afzonderlijk bestaan van negen eeuwen, onder hare oogen vernietigd werd, en thans deel maakt van ons hertogdom Limburg.

Maria Cunigonde van Saxen was, gedurende een-en-twintig jaren, prinses-abdis van het rijksvorstendom Thorn. Weinige bescheiden kunnen wij geven over het vreedzaam bestuur van haar land, omdat zij maar zelden in haar stift heeft hof gehouden; maar wij zullen haar des te beter leeren kennen in haar privaat leven en in den huiselijken kring. Wij zullen haar volgen in het vorstelijk slot van haren broeder, den keurvorst van Trier, waar zij zich voordoet als een toonbeeld van echte broederlijke liefde, en tevens als de type eener vorstelijke vrouw uit de achttiende eeuw.

Maria, Cunigonde, Dorothea, Hedwig, Francisca-Xaveria, Florentina, koninklijke prinses van Saxen en Polen, vorstin-abdis der hoogadelijke stiften Essen en Thorn, werd den 10 November 1740 te Warschau in Polen geboren. Zij was de jongste dochter van Frederik August keurvorst van Saxen, en sedert den 5 October 1733

koning van Polen, en van Maria Josepha van Oostenrijk, oudste dochter van keizer Joseph I.

Haar broeder Albert Casemir (geb. 1738) was gouverneur-generaal der Oostenrijksche Nederlanden, en hare zuster Maria Anna gehuwd met den keurvorst van Beieren. In Augustus van het jaar 1769 bezocht de jonge prinses, te Coblentz, haren broeder Clemens Wencislaus (geb. 1739), die onlangs tot bisschop en keurvorst van Trier was ingehuldigd. Alhoewel zij aanvankelijk voornemens was maar eenige maanden aan het hof van Trier te vertoeven, zijn die weinige maanden gevolgd geworden door eene residentie van vele jaren. De teedere gehechtheid aan haren bisschoppelijken broeder was een onverbreekbare band geworden, dien de dood alleen kon los maken.

Zij werd den 21 Februarij 1775 door het stift Essen, en den 23 October daaropvolgende, door het stift Thorn tot coadjutorin der bejaarde abdis Francisca Christina, paltsgravin van Sultsbach, gekozen. Na den dood dezer abdis nam zij, den 17 Julij 1776, het bestuur dezer twee vorstelijke stiften op zich. Dit belette echter niet dat zij de trouwe levensgezellin bleef van haren broeder. Zij heeft dan ook hare meeste dagen te Schönbornslust en op den Leijenschenhof bij Coblentz doorgebracht, terwijl zij zich vergenoede met van tijd tot tijd hare abdijen te bezoeken.

De rol van keurvorstin van Trier beviel haar zeer goed, en was ook geheel van hare gade; niemand nam in de salons van het Tiersche hof, de honneurs beter waar, dan zij. Den keurvorst was zij onontbeerlijk geworden, niet alleen om de regelmatigheid der hofhouding, maar ook om de vastheid van haar karakter, eene hoedanigheid, die hij in geringer mate bezat.

De prinses had inderdaad eene mannelijke inborst. Zij was eene uitmuntende ruiterin en dresseerde hare paarden

Rhein dnt.

met de zweep in de vuist; de handboog voegde haar zoo goed als den besten schutter, en als pianospeelster was zij de rivale van den keurvorst; en zulks was veel gezegd, want Clemens Wencislaus hanteerde dit speeltuig als kunstenaar. Als de prinses met eenige vriendinnen, in de vorstelijke salons een concert gaf, gebeurde het wel eens, dat de keurvorst het piano hield of de muziek dirigeerde.

Een gebrek in Cunigonde's musikale opvoeding bestond hierin, dat zij van tijd tot tijd tegen de maat zondigde, een eerste en voornaamste grondregel der toonkunst. De keurvorst maakte haar meer dan eens daar opmerkzaam op; maar wat zij haren vorstelijken broeder gaarne vergaf, duidde zij haren onderhoorigen wel eens ten kwade. Zulks lag in de fierheid van haar karakter. Tot bewijs hiervan strekke het volgende.

Een zekere heer S.... uit Coblentz was kunstenaar, en dacht niet zonder grond, dat de poorten des roems voor hem wijd zouden open staan, indien hij deel mogt nemen aan het salon-orchest der kunstminnende prinses. Inderdaad zijne aanstelling bij het keurvorstelijk kapel-, kamer- en hofmuziek was reeds zoo goed als zeker, toen hem eene onbedachte uitdrukking in het ongeluk stortte. Bij eene repetitie ontviel hem het woord: »Prinses, gij kent de maat niet»; dit enkele woord had ten gevolge, dat hij zich van het hof moest verwijderen, niet meer in concerten mogt optreden, zijne leerlingen verloor en tot den rang van straatmuzikant nederzonk. Op kermissen viool spelen, noten afschrijven, piano's stemmen werden nu de uitsluitelijke bezigheid van den mislukten hofmuzikant.

Glibberig zijn de vloersteenen der hoven, maar nog meer gevaarlijk zijn de vloertapijten van een salon, waar vrouwen heerschen. De heer Michaël Antoon Lanius, een

bekwaam baszanger was met zijne zeven dochters aange-
steld bij de keurvorstelijke hofkapel. Judith, het nummer
drie dezer Philomela's volgens den ouderdom, maar het
nummer één in talent en bevalligheid, had zich door hare
lieve alto-stem de achting van den keurvorst en de plaats
van kamerjufvrouw bij vorstin Cunigonde verworven. In
een Oratorio, door den kapelmeester Lang opzettelijk voor
haar geschreven, ontvouwde zij den rijken omvang harer
heerlijke stem, en oogstte eenen bijval in, dien men in
het superlatief stormachtig kan noemen. En toch hoe
uitbundig vandaag ook geprezen, werd zij reeds des
anderendaags als kamerjufvrouw ontslagen en van het hof
verwijderd. Het volgend voorval gaf daartoe aanleiding.

De gravin van Metternich had een prachtvol, naar den
eersten smaak vervaardigd dameskleed pas uit Lyon ge-
kregen, en droeg juist aller gelukwensen en bewonde-
ring weg over hare smaakvolle keuze, toen eensklaps de
dartele Judith, getooid in een kleed van de zelfde stof
binnen trad, en door het effect harer persoon en haren
weidschen opschik, den zegepraal bij de aanwezige dame's
behaalde en de wettige bezitster der robe geheel en
al in den schaduw stelde. Zulke schennis der etiquette
kon niet ongestraft blijven; en de vorstin-abdis van
Thorn was de vrouw niet om zoo iets door de vingers
te zien.

Wanneer Cunigonde niet genoodzaakt was hare onder-
hoorige abdijen te bezoeken, vergezelde zij meestal den
keurvorst op zijne reizen, of in zijne bisschoppelijke tour-
nées. Zoo ging zij, den 14 Junij 1771, met den keur-
vorst, hare zwagerin, de keurvorstin weduwe, Maria Antonia
van Saksen, of gelijk deze incognito heeten wilde, de gravin
van Brehna, die naar Coblentz kwam, tot Boppard te
gemoet; zij vond haar weder, omtrent het einde van Julij

in de baden van Spa. In October 1772, diende de keurvorst in persoon, te Limburg aan de Lahn, aan meer dan 10,000 kinderen het H. Vormsel toe, bij welke plegtigheid de abdis van Thorn niet alleen tegenwoordig was, maar ook vele personen door hare mildadigheid bijstond. Den 9 Augustus 1773, begaf de keurvorst zich in haar gezelschap naar Trier, om aldaar tot in den laten herfst te verblijven. De keurvorst legde, den 6 October, den eersten steen van het nieuw te bouwen Seminarie te Trier en de abdis van Thorn was ook bij de plegtigheid tegenwoordig.

Toen den 17 Januarij 1777, haar schoonbroeder, de keurvorst van Beijeren, te Munchen, met zijne familie aan tafel zat, lieten zich twee personen aanmelden, die de edele hofbewoners wenschten te zien eten, en werden binnen gevoerd. De vreemdelingen in een gewoon reispak gekleed, werden der keurvorstin voorgesteld, die na de reizen den eene korte wijl te hebben aangezien, eensklaps uit haren zetel opsprong, daar zij haren broeder den keurvorst Clemens, en hare zuster prinses Cunigonde erkende, en met de grootste geestdrift in de armen vloog.

Het grootste deel van dat jaar bragt de vorstin met haren keurvorstelijken broeder op reis door. Zij bezochten den hertog van Saksen-Tesschen te Presburg, en volgden hem op het einde van Junij, naar Schlosshof, waar de keizerin Maria Theresia, zich bevond, aan welke zij dan ook, den 9 Julij te Schönbrunn, een bezoek bragt. Eerst in het begin van Augustus, waren Clemens Wencislaus en diens zuster te Ehrenbreitstein terug.

In het volgende jaar, hield de vorstin haren plegtigen intocht in hare residentiestad Thorn en werd er op de van oudsher gebruikelijke wijze ingehuldigd. De feestelijkheden, welke te dier gelegenheid plaats hadden, staan

opgeteekend in een geschriftje, waarvan mij, tot mijn grooten spijt, slechts een fragment is ter hand gekomen. Het draagt den titel: *Aussführliche Nachricht sammtlicher Feierlichkeiten, welche in der hochfurstlichen Residenzstadt Thorn, bei Gelegenheit des feierlichen Einzuges Sr Königlichen Hoheit der Fürst-Abtissin Marien Kunigunden unter Begleitung Jhro churfürstlichen Durchlaucht von Trier, hochstdero Herrn Brudern, an dem 23ten und folgenden tagen Monats 7bis laufenden jahres 1778 sich ereignet. Köln bei H. J. Simonis, Buchhändlern.* In 4° van 19 bladzijden.

Den 23 September kwam de vorstin-abdis, vergezeld door haren keurvorstelijken broeder te Thorn aan. Prachtig, ja koninklijk was de intrede. Het zware gebulder des geschuts, de zoete toonen der stedelijke harmonie en der hofmuziek, festoenen en eerekransen, triomfbogen, vreugdevuren, eere-wachten te paard en te voet, in een woord alles spande te zamen om het hooge paar eerbied en hulde te bewijzen.

Aan de Maaspoort stond een triomfboog van drie poorten, waarop de genius des vredes prijkte met het inschrift:

Pacificus ingressus tuus.

I Reg. C. 16.

Deze boog was vermoedelijk op kosten des kapittels vervaardigd; zulks blijkt uit het chronogramma van de middelste poort:

CVNEG VNDI POSVIT CAPITVLVM.

Achter dit praalmonument opendē zich de prachtige slotallée, bestaande uit schoone Hollandsche, en *éventail* hooggewelfde lindenboomen. In het midden dezer dreef bevond zich links, een 32 voet hooge Janustempel met zuilengangen en perspectieven; en op het einde, bij den ingang der stad stond een tweede, door de Thornsche

Landstenden opgerigte triomfboog, hebbende eene hoogte van 60 en eene breedte van 40 voet. Deze in Toskaansche bouworde met drie poorten uitgewerkte eereboog had onder andere inschriften, in de middenpoort, beneden het dubbelwapen van Saxen en Thorn het volgende dubbele chronicum :

MARIA CVNIGVNDIS LONGE EXPECTATA VENIT

IDEOQVE PATRIA HO C LÆTITIAE SIGNVM ERIGI CVRAVIT.

In de bovenste helft der Hofstraat was een derde boog geplaatst, ter hoogte van 60 en ter breedte van 44 voet in gemengden bouwstijl, die de verwondering aller aanwezigen tot zich trok. Deze boog was opgerigt door den kanunnik en rijksvrijheer Karel van Dallwigh. Eene regelmatige rij van sierlijk aangebragte kolonnen, pyramiden, standbeelden, galerijen en prachtige schilderstukken van den bekenden bouwmeester Sweron van Maestricht, en den door de akademie van Parijs bekroonden kunstschilder N. N. van Luik, verried allerwege kunst en smaak.

Op den zoogenoemden Wijngaard, naast het Munsterplein, stond een vierde boog, even kostbaar als de vorige, geschonken door het gezamentlijke hoogvorstelijk kapittel. Op dezen 80 voet hoogen triomfboog waren lichten aangebragt, welke bij den avond verscheidene uren ver konden gezien worden. Gedurende de illuminatie, die het feest sloot, deed de plegtige trompet- en horenmuziek van het hof, die in de middelste galerij had plaats genomen, den omtrek door hare liefelijke toonen weergalmen.

Deze vier triomfbogen werden gevolgd, van vier door de burgerschap van Thorn geschonkene eerepoorten, met bloemen en wintergroen gesmukt en 's avonds heerlijk verlicht.

De woningen der Stifts-dames en koorheeren, die om haren rijkdom aan versieringen en verlichting het meest

de aandacht trokken, waren; die der rijksgravin Christina van Harrach van Porau, kanunnikes te Thorn en proostin te Essen, alsmede die van den officiaal en kanunnik Antoon Closset, van Maximiliaan von Fabrij, proost van St. Severijns te Keulen, van Petrus Haltermann en Vogelius; verder onderscheidden zich om hare keurige versiering, de huizen van den stiftssecretaris Jan Renier Broekmeulen, van den vorstelijken raadsheer Karel de Borman (1), van den raadsheer en lijfarts Schmacker, van den keurpalt-schen raadsheer Frissen, van den stad-medicus van Eme-len, van den schepen Dinraths, van den gerechtssecretaris Coomans, van den rentmeester Bentinger, van den luite-nant en van de geestelijke heeren Moors, Pars en Lemmens, van den Eerw. Heer. Bustin pastoor der stad, van den kapellaan Drogenbroek, van de beneficianten Klöcker en Jansens, van de kooplieden Jansen, Ludewig, Meulenberg, Cornelis etc.

Ten negen uren 's avonds, ging het hooge broederpaar, omringd door den hofstoet, en onder begeleiding van een twintigtal soldaten der lijfwacht, voorafgegaan en gevolgd door een aantal hofbedienden in witte wasflambouwen, de prachtvol verlichte stad in oogenschouw nemen. In alle straten werden zij met vreugdegejuich ontvangen; de aanwezige volksmenigte was bijna niet doordringbaar. Niet alleen was het landvolk uit den omtrek daar zamen gevloeid, maar ook eene menigte burgers uit de nabij-gelegene steden Maestricht, Maeseyck, Roermond en Ste-vensweert, en zelfs velen uit Luik, Aken en Keulen, waren naar Thorn gekomen om den blijde intogt bij te wonen.

---

(1) De Borman stamt af uit het stadje Bree, waar hij in 1730 geboren werd. Na zijne licentie in de regten aan de Hooge-school te Leuven verworven te hebben, werd hij achterevoigens hoogscholtis te Neeroeteren en hofraad der vorstin Cunigondis te Thorn.

Om dezen plegtigen dag, op eene niet minder plegtige wijze te sluiten, werd na tien uren 's avonds, op de groote weide naast den hofuin, een heerlijk kunstvuurwerk van steigende luchtkogels, raketten, melksterren, in allerlei vorm en kleur, tot verbazing en verrukking der toeschouwers, afgestoken. Toen dit kunstvuur met eene driemaal herhaalde kanonade geeindigd was, verspreidde zich het volk door de straten der stad, waar het zingen, springen en dansen, eerst bij 't kriecken van den dag een einde nam. Gedurende de twee volgende dagen werden de feestelijkheden voortgezet. Den derden dag, den 28 September, viel de geboortedag in van vorst Clemens van Trier.

Ook hem, den onafscheidbaren broeder der vorstin-abdis, wilde Thorn eene welgemeende hulde brengen. In den vroegen morgen, kondigde het geschut de feestelijkheden aan. De schutterijen en burger-kompaniën grepen hunne wapenen en trokken met vliegende vanen en dreunende trommels de stad door; een escadron ruiters, de schoonste jongelingen van 't land, dertig in getal, in blaauwe en geele uniform, op heerlijke paarden gezeten, togen met hunnen standaard en horenmuziek naar het hof, om de slotwacht te voet, welke dag en nacht voor 't stift wacht hield, te versterken en af te wisselen.

De vorst- en grafelijke stiftsdames in galakleederen, de domheeren, de gedeputeerden des lands, de vorstelijke beampten verschenen in prachtgewaad, om den keurvorst hunne gelukwenschingen aan te bieden.

Een uitmuntend concert vervrolijkte de gasten bij het middagmaal. Onder den gezondheidsdronk zijner keurvorstelijke hoogheid, werden drie maal de kanons gelost.

's Avonds was wederom illuminatie; de oude triomfbogen, waren door nieuwen vervangen; nieuwe inschriften, nieuwe beelden versierden de poorten.

Ten negen uren 's avonds, ging de keurvorst Clemens, aan de zijde zijner zuster, de verlichte straten der stad andermaal in oogenschouw nemen. Hij was begeleid van al de aanwezige cavaliers en hofdames, van de stiftsheeren en kanunnikessen, omringd van hofbedienden met brandende fakkels en voorafgegaan en gevolgd door eene lijfwacht van vier-en-twintig man.

In de omstreken van Thorn waren, voor 't hoofduitziht van het vorstelijk paleis, in 't open veld, vreugde-vuren ontstoken, wier vlammen in breede kolommen en pyramieden hemelwaarts stegen, terwijl de vreugde kreten der meenigte, de jubelzang der ingezetenen en het gebulder des geschuts de lucht heinde en ver deden weêrgalmen.

Op die wijze eindigden de laatste plegtige feestelijkheden, die het onafhankelijk land en stift van Thorn, ter eere zijner laatste vorstin, heeft gevierd; want in weerwil dier vrome wenschen en plegtige huldebewijzen werd Thorn, het kleine vorstendom, eenige jaren later door een monster, de Fransche revolutie, als eene mug, ingeslokt. De vreedzame vorstin, Cunigonde werd van haren zetel gestooten en in ballingschap gedreven.

Over de lotgevallen, welke onze heldin gedurende de drie volgende jaren ondervond, zwijgen de bronnen, waaruit wij dit verhaal geput hebben. Wij weten alleen, dat zij van Thorn met haren broeder vertrok naar Essen, waar zij den 7 October, onder soortgelijke plegtigheid als boven verhaald is werd ingehuldigd.

Den 2 Junij 1780 schreef men uit Straatsburg: »Onze gansche stad vindt in het bezit van den keurvorst van Trier en zijne zuster Cunigonde, het grootste vergenoegen.

Eene onbeschrijfelijke volksmenigte vergadert dagelijks in onze Domkerk, waar de goede keurvorst, met bijzonder veel godsvrucht en waardigheid, het H. Misoffer opdraagt. Den 28 Mei, was hij tegenwoordig met zijne twee zusters Cunigonde en Christina, in eene Fransche preek; ook bezochten zij het bisschoppelijk seminarie, de citadel, het tuighuis, de kanongieterij, in een woord alles, wat binnen en buiten de stad eenigzins merkwaardig was". Naar Coblentz teruggekeerd bragt hun, den 30 September de aartshertog Maximiliaan, onlangs tot coadjutor van Keulen en Munster benoemd, nog in den avond een bezoek, en woonde, Zondag den 1 October, met prinses Cunigonde eene plegtige muziekmis bij, in de parochiekerk. Bij zijn afscheid den 3^{den} October begeleidde de keurvorst en de vorstin van Thorn hem tot Andernach.

Den 21 Junij 1781, togen de keurvorst en hare koninklijke hoogheid de prinses Cunigonde, door den K. K. minister graaf van Metternich vergezeld, in eene prachtige jagt, hunnen broeder, den hertog van Saksen-Tesschen, gouverneur der Nederlanden en de aartshertogin Christina, op hunne reis naar Brussel, over den Rijn te ontmoet. Den eersten dag kwamen zij te Oberwezel en 's anderendaags tot Kaub, alwaar de luistervolle ontmoeting, onder het losbranden der jagtkanonnen en de begeleiding van turksch muziek, poken- en trompetgeschal, plaats had. Des avonds werd de vorstelijke stoet te Coblentz ontvangen en plegtig naar Schönbornslust vergezeld.

In het volgende jaar schijnt de Vorstin weinig uitspanning genomen te hebben; wij vinden haar noch op de reis van den keurvorst naar Munchen, noch, den 2 Mei, bij de plegtige intrede van Z. H. paus Pius VI, te Augsburg, in welke stad de keurvorst van Trier, in eene prachtige statiekoets, met acht paarden bespannen, en

omgeven van een detachement ruiters en lijfknechten, zijne Heiligheid kwam verwelkommen. Alleen vinden wij, dat zij den 23 November, zijnde de naamsdag van haren keurvorsteliijken broeder, de H. mis en het *Te Deum* in de Hofkerk en, den 3 December, op de plegtige lijkdienst, die in de kerk te Ehrenbreitstein gehouden werd, voor hare onlangs gestorvene zuster Maria Christina abdis van Remiremont, bijwoonde.

Den 29 Junij 1785 begaf zich de keurvorst, met zijne twee zusters, de keurvorstin weduwe van Beijeren en de vorstin van Thorn, als ook met zijn broeder den prins Xavier, van Coblentz over Bonn, — waar de keurvorst van Keulen hen verwelkomde, — naar Spa en Brussel. Den 3 September keerde hij, met prinses Cunigonde, van hunne reis over Bertrich, waar zij 't middagmaal namen en de welingerigte baden in oogenschouw namen, naar Thal-Ehrenbreitstein terug.

Den 4 Januarij 1786 werd Coblentz andermaal met een bezoek vereerd van hertog Albert van Saksen-Tesschen, gouverneur der Nederlanden, die aldaar van Brussel aankwam, in gezelschap der aartshertogin Christina en den keurvorst van Keulen. De keurvorst en de prinses waren de hooge gasten tot Andernach te ontmoet gereden. Deze zetteden des anderendaags hunne reis voort tot Weenen, maar kwamen den 27 Maart weder, namen met prinses Cunigonde het middagmaal, den 3 April, bij den K. K. afgezant graaf von Metternich, en keerden vervolgens naar hunne residentie Brussel terug.

Den 26 April kwam aartshertog Ferdinand, generaal-landvoogd van Lombardie, met zijne gade, onder het gebulder der kanonen, met de keurvorstelijke jagt te Coblentz aan. De keurvorst en de Vorstin van Thorn alsmede de keurvorst van Keulen, die de edele gasten

waren te gemoet gereisd, hielden hen te Schönbornslust ten middagmaal, en vergezelden hen 's avonds tot Bonn.

Den 23 November betrok de keurvorst en diens zuster het prachtige paleis, dat hij in de Neustadt te Coblenz had laten bouwen. De kamers boven die van den keurvorst waren bestemd voor hare koninklijke Hoogheid, vorstin Cunigonde, welke dat jaar den zomer te Essen had doorgebracht.

Den 20 Januarij 1788, werd de keurvorst en de vorstin van Thorn nogmaals bezocht, door den gouverneur der Nederlanden en deszelfs gemalin, die den 23 daaropvolgende, het keurvorstelijk hofbal met prinses Cunigonde bijwoonden.

Den 27 Februarij 1790 was zij tegenwoordig in de plegtige lijkdienst, welke de keurvorst hield voor den pas overleden keizer Joseph.

Den 6 Junij waren de keurvorst en prinses Cunigonde, die beide gaarne deel namen aan het spel en onschuldige vermaken, tegenwoordig bij 't vogelschieten te Thal-Ehrenbreitstein. 's Avonds bragt de gilde den bisschop, als schuttenkoning, omgeven van cavaliers, hofdames en duizende nieuwsgierigen, in eenen schilderachtigen optocht, met trom- en fluit, onder onafgebrokene gejuich naar 't keurvorstelijk paleis terug. De keurvorst, die den vogel had afgeschoten, had de platen en koninklijke versieringen der gilde geweigerd, maar die den ouden gilde-koning omgehangen, en droeg alleen op den hoed een bloemtuil, dien men hem had aangeboden. Des anderendaags werd de gilde door haren nieuwen koning, gelijk te verwachten was, deftig onthaald.

Den 16 October 1790 keerde de keurvorst van de krooning des nieuwen keizers, Leopold II, uit Frankfort terug. Hij werd door de autoriteiten, met vliegende vanen,

en fakkeltocht verwelkomt, en onder het gejubel en het gedonder des geschuts door eene onafzigtbare volksmenigte naar de residentie teruggevoerd. Den 24 werd met groote plegtigheid het *Te Deum* gezongen in de parochiekerk van O. L. Vrouw, om God te bedanken voor den gelukkigen uitslag der keuze van den nieuwen keizer der Duitschen; de keurvorst reed in gezelschap der vorstin van Thorn 's morgens ten half elf ter kerke, in eenen prachtigen, met zes paarden bespannen gala-wagen, omgeven van dienaars en lijfknechten en gevolgd door den ganschen hofstoet.

Ten gevolge der Fransche woelingen waren reeds, op het einde des jaars 1789 meer dan 800 Fransche uitgewekene, meestal edelen en geestelijken, te Coblenz aangekomen. Den 15 Junij 1791, kwam ook de graaf van Artois, vergezeld van een legioen vlugtelingen herwaarts. De keurvorst ontving hen met openlijke vreugdeblijken en herbergde hen in zijn vorstelijk slot te Schönbornslust. De vier eerste weken die de Fransche prinsen bij hem doorbragten, leefden zij op kosten van den keurvorst; vervolgens werd hun Schönbornslust, voor zomerverblijf en de Leijenschehof, voor winterresidentie aangewezen, waar zij toen op eigen kosten hof hielden. De keurvorst echter stelde een dienstpersoneel van tien personen en tevens voldoende rijtuigen en paarden ter hunner beschikking. Ook zou de graaf van Artois en de overige aanwezige prinsen des Franschen huizes, telken Zon- en Donderdag aan de keurvorstelijke tafel het middagmaal gebruiken, terwijl wederkeerig de keurvorst en prinses Cunigonde elken Dingsdag de gasten zouden zijn van het Fransche hof, te Schönbornslust. Den 23 Junij verscheen vorstin Cunigonde, met den graaf van Artois en alle aanwezige Franschen in groot uniform in de

prachtige H. Sacramentsprocessie, die door den keurvorst gehouden werd.

Den 7 Julij kwamen Monsieur, broeder des konings, en diens gemalin Maria Josepha Louisa, die intusschen-
tijd Frankrijk ook verlaten hadden, te Coblentz aan. Zij werden door den keurvorst en de prinses van Thorn, die diep geroerd, hare nicht, Madame de France op de trappen van het slot in de armen viel, op de hartelijkste wijze ontvangen. Gedurende het verblijf der Fransche prinsen te Coblentz, leefden deze twee vorstinnen dan ook in de teederste vriendschap en den vertrouwelijkste omgang met elkander.

In September 1791 bezocht hare Koninklijke Hoogheid Cunigonde, in gezelschap harer twee broeders, keurvorst Clemens Wencislaus, en prins Xavier, nogmaals hare vorstelijke abdij Thorn, en kwam na aldaar eenigen tijd vertoefd te hebben, den 8 October, te Coblentz terug.

Den 25 November kwam te Coblentz een berigt, dat de koning van Frankrijk met zijne familie gevlugt was, en zich reeds te Condé bevond, waar hij, omgeven van 12000 Oostenrijkers, in zekerheid was. Die tijding was gezonden door den KK. minister, graaf van Metternich, te Brussel. Bij het eerste gerucht ervan stroomde alles wat Fransch was naar het paleis; meer dan 2000 man waren in den verhoorzaal tegenwoordig; men jubelde, men juichte; de vreugde-kreten schenen geen einde te zullen krijgen. Na eene halve uur vruchteloos beraadslaagd te hebben wat nu te doen stond, trad eindelijk Monsieur binnen; alles werd stil, doodstil. »Messieurs, — sprak hij, — le roi est sauvé, il est sur la frontière de la France, à Condé, où la ville et la citadelle s'est rendue, et il est entouré de 12,000 Autrichiens. Vive le roi!» Het hierop volgende eenparig geroep »Vive le roi» laat

zich niet beschrijven. Madame, prinses Cunigonde, de keurvorst, de prinsen, allen omhelsden elkander, wenschten elkaar geluk en stortten tranen van vreugde. In de opgetogenheid der blijdschap viel Monsieur, eenen kamerdienaar in de armen. Een oude generaal zeide: »je pleurs de joie et de doute”. De keurvorst en de vorstin van Thorn hadden moeite, om Madame en de prinsen tot bij hun wagen te vergezellen.

Prins Xavier en de prins van Nassau-Siegen zouden Lodewijk XVI te Brussel gaan afhalen; edoch men vond het raadzaam eerst nadere tijding af te wachten. Midderwijl bezochten *incognito* de keurvorst en zijne zuster Cunigonde de prinsen in de Leijensche hof, en namen met hen den maaltijd *à la retirée*, ten einde des te ongestoorder zich aan de vreugde te kunnen overgeven.

's Avonds werden Madame, de keurvorst en de prinses van Thorn in het theater met een daverend handgeklap en met verdubbelde kreten van *Vive l'électeur! Vive le roi!* begroet.

Maar helaas! de grootste vreugde wordt niet zelden door de bitterste teleurstelling spoedig gevolgd. De Fransche emigranten sloegen van het uitbundigst gejubel tot de grootste verslagenheid over, toen zij vernamen, dat de vlucht van den koning onwaar, en de brief van Metternich een *canard* was.

De verbelgde graaf van Provence hield toen te Coblenz, tot de teleurgestelde uitgewekenen eene hartroerende redevoering, en alle aanwezigen, de graaf van Artois aan hun hoofd, zwoeren den eed: den koning trouw te blijven tot den dood.

Den 6 Maart 1792 bragt de graaf van Westfalen KK. afgezant, de tijding van het overlijden van keizer Leopold II. De keurvorst en Cunigonde woonden de plegtigen

lijkdienst bij, en begeleidden, eenige dagen later, een eind wegs, Madame de France, welke haren koninklijken vader te Turijn ging bezoeken.

Prins Xavier had ondertussehen het regiment Royal-Saxe in orde gebragt, om in verbinding met de Oostenrijkers en Pruissen, de Franschen, die bereids België waren binnen gerukt, tegen te trekken. De Vorstin van Thorn vergezelde hem, den 22 Mei, naar zijn regiment te Gernsheim, maar was reeds den 25 's morgens weder tegenwoordig in de plegtige lijkmis, die in de hofkapel, in tegenwoordigheid der Fransche prinsen, van den keurvorst en den ganschen hofstoet voor de zielerust der onlangs gestorvene keizerin-weduwe Anna Ludowica, gehouden werd. Den zelfden dag, bragt de aartshertog Karl, op zijnen togt van Weenen naar Brussel, een bezoek aan het Triërsche hof. Zijne Hoogheid werd aan den ingang van het slot door den keurvorst, de prinsen en prins Xavier op de minzaamste wijze ontvangen en naar boven gebragt. Boven aan den trap stond hare K. Hoogheid de vorstin van Thorn. De aartshertog wilde haar, als zijne overtante, de hand kussen, doch zij wist deze hulde behendig te ontwijken. Zij voerde hem bij de hand den zaal binnen en onderhield zich meer dan eene uur met hem. Bij zijn vertrek vergezelde prinses Cunigonde hem tot aan den trap, en nam van haren achterneef een hartelijk afscheid. De keurvorst en de prinsen vergezelden hem tot aan den wagen.

Op het einde van Junij betrad het Pruissische leger het grondgebied van het keurvorstendom Trier, en den 22 Julij melde men dat de koning zelf op reis was naar Coblentz. Bij deze tijding toog de keurvorst, met de vorstin van Thorn en Essen en prins Xavier, den

koning, die den Rijn af kwam met zijne keurvorstelijke jagt te gemoet. Te Salzig had de ontmoeting plaats. De keurvorst, na den koning omhelsd te hebben, stelde hem zijnen broeder en zijne zuster voor, welke laatste dan ook Zijne Majesteit in de kajuit voerde.

Deze vorst werd te Coblentz alleredelaardigst ontvangen. Den 24 was groot diner aan het hof; wederom werd hij door prinses Cunigonde ter tafel gevoerd. De koning deed de vorstin aan zijne regter en den keurvorst aan zijne linkerhand plaats nemen. De overige Heerschappen, 165 in getal, plaatsten zich naar beliefte. De tafel vormde een hoefijzer. Niemand had twee lakijen dan de koning alleen. Op het hofbal dat 's avonds ter eere van Zijne Majesteit gegeven werd; bleven de koning, de keurvorst en de prinses tot 12 uren en keerden toen naar Schönbornslust terug.

Den 26 Julij kwam ook de kroonprins van Pruissen naar Coblentz om de conferentiën over de coälitie tegen Frankrijk bij te wonen. De koning, de keurvorst, de abdisse en alle vorstelijke personen woonden meermalen de revue der troepen bij, die in de omstreken van Ehrenbreitstein plaats had. De koning vertrok den 30 Julij, 's morgens ten vier ure, met het leger.

Daar het gevaar van door de Franschen overvallen te worden steeds dringender werd, en de stad Coblentz niet tot een langdurig verzet in staat was, vlugtte den 21 October, ook de keurvorst met zijne zuster naar Bonn en van daar over Dusseldorp en Essen naar Munster, waar hij tot den 9 November verbleef, en vertrok vervolgens naar Augsburg. Op deze reis overkwam den doorluchtigen vlugtelingen een treffend ongeval. Tusschen Schmalkalden en Meinungen, in een leemagtig moeras, brak hun wagen en kantelde om. De keurvorst was bijna

door het steeds aandringend water verstikt, maar had overigens geen letsel dan aan eenen vinger gekregen. De vorstin echter had zich in den val zeer bezeerd aan den hals, den schouder en aan een harer oogen. Bij deze kwalen voegde zich nog de galkoorts, die haar binnen weinige dagen tot aan den rand des grafs bragt. Echter den 14 Januarij 1793 werd uit Augsburg berigt, dat de prinses niet alleen buiten gevaar, maar ook op beterhand was. Na hare genezing schonk de vorstin uit dankbaarheid aan haren lijfarts een zilveren koffij- en thee-servies, eene schoone kredens en eene gouden snuifdoos, waarin 20 karolinen lagen; ook de kamerjufvrouwen, die haar in de ziekte hadden verzorgd, werden niet vergeten. Cherini en Carolina kregen ieder stof tot een nieuw kleed en een gouden haarspeld met edelsteen bezet.

Eenige dagen geleden, zoo verhaalde men den 14 Februarij, terwijl de keurvorst, zijne zuster Cunigonde en de aartshertogin Elisabeth, onderscheidene gebouwen der stad (Augsburg) in oogenschouw namen, bezochten zij ook de Luthersche kerk, waar juist een huwelijk ingezegend werd. Nadat zij die plegtigheid hadden afgezien, wenschten zij de nieuw gehuwden geluk en bestelden dadelijk bij eenen goudsmid, eene zilveren kredens met koffij- en thee-kan, melkpot en suikerbak, die zij het echtpaar als huwelijksgift wilden aanbieden. Daar echter de hooge weldoeners de woonplaats van het bruidspaar niet wisten, wendden zij zich tot den predikant om inlichtingen daaromtrent. Toen later het paar zich naar het hotel begaf om den keurvorst te bedanken, kreeg het nog van elk hunner 12 dukaten ten geschenke. Deze grootmoedige handelwijze van den bisschop van Trier en diens zuster werd algemeen geprezen.

Den 31 October 1793, keerde de keurvorst met zijne

zuster, uit Augsburg over Ellwangen, Oggersheim en Montabaur, naar Coblentz terug. In het begin van het volgende jaar werd Coblentz, door de steeds nader aanrukkende Fransche revolutiemannen ernstig bedreigd. Reeds waren de keurvorstelijke archieven en het zilverwerk van het hof en der kerken ingepakt. De keurvorst echter en zijne trouwe zuster bleven nog in de stad en wakkerden, door hun geld en voorbeeld, de burgers en het landvolk tot verdediging aan. De keurvorst gaf 1000 en de prinses 666 daalders tot versterking der plaats, en ten einde nog meer te kunnen geven, maakte hij groote bezuinigingen in de uitgaven van zijn hof. Feesten, bals, galareceptiën en feestmalen werden afgeschaft. Den derden Maart, zijnde de naamsdag der vorstin, alsook in de vastenavond, werd geen feest aan 't hof gevierd. Clemens Wencislaus gebruikte den 4 Maart het middagmaal met de prinses te Cärlich.

Zij bragten den vastetijd in de grootste godsvrucht en stille afzondering door. Des Zaturdags in de goede week, woonden zij het schoone Oratorio bij: *De stervende Jezus*, van Rosetti, dat in de hofkapel met volle muziek werd opgevoerd en volgden dan de plegtige processie. Den 3 Mei togen de hooge reizigers over Maintz naar Heidelberg, om hun broeder, Albert, opperbevelhebber der rijksarmée een bezoek te brengen; zij waren in den avond van den 15 Mei, in gezelschap der aartshertogin Christina, wederom te Coblentz terug. Den 10 September kwam de gevlugte prinsbisschop van Luik naar Coblentz en werd er door den keurvorst en de prinses op de hartelijkste wijze ontvangen. Deze laatste voerde den bisschop, wiens onderdaan, als abdis van Thorn, zij was, bij de hand naar den conferentiezaal. Aan tafel nam hij plaats tusschen haar en den keurvorst.

Den 5 October verlieten de keurvorst Clemens en prinses Cunigonde de stad Coblentz en hun dierbaar residentieslot, om er nimmer meer terug te keeren. De Fransche republikeinen namen het keurvorstendom in bezit. De hooge vlugtelingen reisden eerst naar Augsburg en van daar, den 21 Junij 1795, naar Furstenried. In Januarij 1797 woonden zij te Dresden.

De keurvorst verloor in 1802 door secularisatie zijn keurland en werd schadeloos gesteld door een pensioen. Ook prinses Cunigonde had hare abdijen Essen en Thorn zien te niet gaan, en moest zich insgelijks met een pensioen te vrede stellen.

Het stift Thorn, een klein vorstendom van zes kerkdorpen, werd in 1794 door de Franschen in bezit genomen en bij het departement van Nedermaas ingelijfd. De kanoniken, de kanonikessen en het personeel der abdij werden verdreven, en de gebouwen met de gronden der abdij in 1797 publiek verkocht. De kerk en de gebouwen van het stift werden op last van prinses Cunigonde, door haren rentmeester Jan Renier Broeckmeulen aangekocht, maar later wederom verkocht. De prachtige stiftskerk werd, omstreeks het jaar 1808 in parochiekerk veranderd. De abdij werd ten deele gesloopt en de afbraak ervan verkocht. De woningen der bedienden op het hof en de kazernen der lijfwacht, die nog overeind waren gebleven, werden in 1850 door de nonnen der orde van St. Franciscus te Heythuysen aangekocht, ter stichting eener school.

Het stift Essen, dat nog een paar jaren langer staande bleef, werd in 1803 aan den koning van Pruissen afgestaan, en de vorstin-abdis werd daarvoor eenigermate schadeloos gesteld. Hare laatste rentmeester te Essen was de opperhofmeester, baron van Asbeck, die ook na

de secularisatie de zaken der prinses bleef besturen (1); haar laatste hofraad aldaar was Frans Joseph de Limpens van Doenraedt, overleden te Oirsbeek den 26 Jùnij 1840.

Zoo werden van het aanschijn der wereld weggevaagd twee der voornaamste abdijen van het Duitsche keizerrijk; zoo eindigde een toestand, dien ik door oude lieden zeer dikwijls heb hooren terugwenschen, terwijl zij het verlies ervan nog immer betreurden. De vrome prinses Cunigonde heeft het geluk niet gehad, haar afgemat hoofd in eene harer stiftskerken te mogen neder leggen; hare grafzerk sluit de rij niet der abdissen te Thorn of te Essen. In het verre Duitschland rust hare asch. Geen nagedachtenis zelfs is haar te Thorn gebleven, zij stierf in eenen tijd, waarin men het verledene maar weinig achtte.

Haar broeder de keurvorst overleed op zijn kasteel Oberdorf, bij Trier, den 27 Julij 1812, en werd in de kerk aldaar begraven. Op aanvraag der burgers van Augsburg, schonk prinses Cunigonde zijn hart aan die stad. Het werd in de kerk van St. Ulrich geplaatst, onder eenen rijken grafsteen, versierd met een passend inschrift.

Na het overlijden van Clemens Wencislaus vertrok Cunigonde naar Neuborg aan den Donau, alwaar zij eenige jaren in den kring harer familie doorbragt, tot dat zij eindelijk aan het verzoek van het Saksisch hof gehoor gevende, zich te Dresden vestigde. Zij overleefde harer dierbaren broeder veertien jaren en eenige maanden.

Op eenen voorjaarsmorgen van het jaar 1826 las men in de nieuwsbladen het volgende doodsbericht: »Den 8 April, des ochtends om tien ure, overleed te Dresden prinses Cunigonde van Saxen, vorstin-abdis der gesecu-

---

(1) In hare laatste levensjaren was bij dezen baron, als jongeling in dienst, de heer Lamb. Schrijvers, thans pastoor te Ulestraeten.

lariseerde stiftten Essen en Thorn. Zij was de zuster van wijlen den keurvorst van Trier, Clemens Wencislaus. Tot in de maand October 1794, tijdstip waarop de Franschen Coblentz bezetten, woonde zij bijna gedurig bij haren hooggeëerden broeder te Coblentz. Haar overlijden brengt ons weemoedige herinneringen te binnen over den goeden ouden tijd, toen de vriendelijke Clemens, als een vader onder zijne kinderen woonde, en de gelukkige Cunigonde getuige was van den wassenden voorspoed van een volk, dat zijnen milden, trouwen vorst van ganscher harte was toegedaan”.

JOS. HABETS.

BIJLAGEN.

De abdij Thorn was in 1782 zamengesteld uit de volgende leden :

Kanonikessen.

1. Maria Cunigonde prinses van Saxen , vorstin-abdis te Thorn en Essen.
2. Gabriela prinses van Salm-Salm , dekanes te Thorn en proostin te Werden.
3. Sophia gravin van Oettingen.
4. Christina prinses van Salm-Salm , dekanes te Werden.
5. Felicia gravin van Merode.
6. Maria Anna prinses van Hohenlohe.
7. Josepha gravin van Hatsfeldt.
8. Clementina prinses van Hessen-Rheinfelt.
9. Louisa gravin van Rosenberg.
10. Christina gravin van Harrach.
11. Charlotta gravin van Hoensbroeck.
12. Antonetta prinses van Hessen-Rheinfelt.
13. N. Prinses van Taxis.
14. Maximiliana gravin van Salm.

Kanoniken.

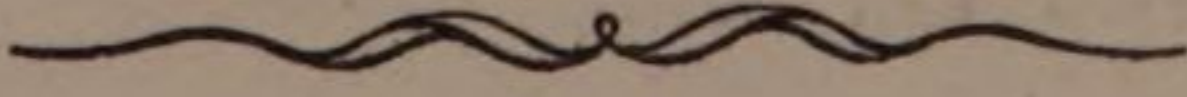
1. Dieudonné de Closset , officiaal.
2. Maximiliaan de Fabry , proost van St. Severyn te Keulen.
3. Péter baron van Vogelius.
4. Charles baron de Halwich.
5. Pieter Haltermans.
6. Jan Pieter Querin.

In 1791 werden er, volgens het *Genealogisch Handboek* van Krebel, de volgende kanonikessen aangetroffen.

Vorstin-Abdis.

Maria Cunigonde koninklijke prinses van Polen , hertogin van Saxon , geboren den 10 November 1740 , coadjutorin 23 October 1775 , vorstin-abdis 26 Julij 1776.

Grafelijke Stiftsdames.

2. Gabriela Maria Christina , prinses van Salm-Salm , dekanes.
  3. Maria Anna prinses van Hohenlohe Schillingsfurst.
  4. Maria Josepha gravin van Hatsfeld-Gleichen , scholasterin te Essen.
  5. Clementina Francisca prinses van Hessen-Rheinfels-Rothenburg , abdis te Susteren.
  6. Louisa gravin van Rosenberg.
  7. Maria Christina gravin van Harrach , proostin te Essen.
  8. Charlotta Sophia gravin van Hoensbroek.
  9. Maria Antonia prinses van Hessen-Rheinfels-Rothenburg.
  10. Maximiliana Francisca gravin van Salm-Reiferscheidt.
  11. Maria Elisabeth gravin van Schönborn.
  12. Maria Anna gravin van Truchses-Zeil-Wurzach.
  13. Maria Crescentia prinses van Oettingen-Spielberg.
  14. Augusta gravin van Salm-Reiferscheid.
  15. Sophia prinses van Hohenlohe-Bartenstein.
-

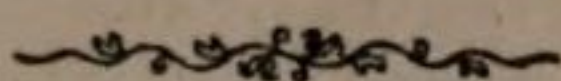

Over den Oorsprong, de Regten en den Toestand

VAN DE

ABDIJ EN HET VORSTENDOM

T H O R N.

V O O R W O O R D.

Ten naauwernood waren de *Landregten en andere geregtelijke documenten van het voormalig vorstendom Thorn*, die wij in 1871 hielpen in het licht geven, afgedrukt (1), toen ons door den Heer Ch. Guillon, notaris te Roermond, een latijnsch handschrift betrekkelijk den politieken toestand van voormeld vorstendom verstrekt werd.

Dit schrift, kort van inhoud, is zeer zaakrijk en methodisch opgesteld. Het verspreidt oneindig meer licht over de geschiedenis van Thorn, dan de te weinig gegronde brochure van wijlen den Roermondschen oudheidkundige Mathias Joseph Wolters. Te oordeelen naar den inhoud, was de opsteller van dit geschrift een kundig en wel onderrigt man, zeer ervaren in de charters en in de geschiedenis van het stift, en medelid der abdij, toen hij, in het midden der vorige eeuw, zijne aanteeckeningen te boek stelde. Zijn naam is ons onbekend.

In het elfde hoofdstuk, maakt de schrijver gewag van de Thornsche landregten. Hij vestigt de samenstelling ervan omtrent het jaar 1252, en stelt hare herziening opzettelijk en omstandiglijk voor, als plaats gehad hebbende in 1280. In al de handschriften, die wij voor de uit-

---

(1) Zie *Publ. etc. du Limb.* tome VIII p. 195

gave dezer landregten bezigden, wordt het jaar 1180 als herzieningsjaar aangehaald. Op die dagteekening steunende, hebben wij dan ook natuurlijk de zamenstelling dezer regten vóór het jaar 1180 moeten stellen, en daaruit opgemaakt, dat onze uitgaaf den oorspronkelijken tekst niet kon bevatten.

Nemen wij echter met onzen schrijver eene dagteekening aan van honderd jaren later, dan lezen wij de slotwoorden onzer landregten als volgt: »In den jare doen men schreef na Christi geboert tweeflhondert inde tachentich” en alle moeilijkheid valt weg.

Nog een andere twijfel wordt door onzen schrijver opgelost. Hij verhaalt namelijk § IX, dat de landregten, nog in zijnen tijd, telken jare op het eerste jaargeding, 't welk op den feestdag van Driekoningen volgde, ten aanhoore en ter onderrigting van een ieder, openbaar werden afgekondigd en bekend gemaakt. Deze wetten waren, dus in den loop der vorige eeuw nog in volle kracht en werking. Het getal artikelen was zes-entachtig; dus conform aan onze uitgaaf.

In § IV en V geeft en bespreekt de schrijver de stichtingsoorkonde der abdij uit het jaar 992. De echtheid van dit charter is nimmer in twijfel getrokken, zoo lang de abdij van Thorn in stand was. Tot bewijs zijner echtheid zoude kunnen strekken de goedkeuring er aan gegeven, in 1292 door keizer Adolf, en in 1309 door Hendrik, koning der Romeinen. Eerst in het begin dezer eeuw, opperde van Spaen eenigen twijfel over de waarde van dit stuk (1) wat den vorm betreft, op grond, dat Hilsondis zich daarin noemt *comitissa de Stryen*. Dien grond echter vindt de Heer A. G. Kleyn, in zijne *Geschiedenis van Breda* (1), — en ons dunkt met regt,

(1) *Geschiedk. inleiding* enz. tome III p. 166 en 167.

— niet hecht genoeg; omdat deze titulatuur ook in andere charters van dien tijd gevonden wordt; maar hij brengt op zijne beurt tegen dit charter andere argumenten in het midden, welke over het algemeen ons evenmin afdoende voorkomen, als die van wijlen den heer van Spaen. De kleine gebreken, die aan dit stuk werkelijk kleven, kan men, onzes inziens, als fouten beschouwen van eenen onhandigen kopist, en oefenen op de echtheid van dit stuk, ook wat den vorm aangaat, geenen invloed uit. Wij hopen op dit charter en diens beoordeeling door den heer Kleyn eerlang terug te komen.

Ten slotte hebben wij nog aan te merken, dat de schrijver van de *Origo et fundatio abbatiae Thorensis* meermalen gewag maakt van de Thornsche strijdschriften van den kanonik en raadsheer Dr Johan Stuben. Hij schijnt deze werkjes niet alleen gekend, maar ook ter zamenstelling van zijnen arbeid gebruikt te hebben. Twee dezer schriften hebben wij reeds in onze inleiding tot de *Oude landregten van Thorn* vermeld (2). Sedert dien is ons een derde ter hand gekomen den titel voerende: *Vindiciae consiliarii Thorensis etc. contra prætensum votum seu scriptum, quo nuper quidam, ex advocatis consilii regii Ruremundensis, dictam Abbatiam ejusque territorium, superiori ducatus Hispano-Geldriae immediate subesse, perperam demonstrare praesumpsit*. In 4° van 144 bladz. A° 1697. Zonder naam van drukker en voorzien van acht-en-twintig bewijsstukken.

Het lijdt geen twijfel of deze en soortgelijke strijdschriften zijn voor de grondige studie der Thornsche aangelegenheden van groot gewigt.

JOS. HABETS.

---

(1) *Geschiedenis van het land en de Heeren van Breda*. In 8° Breda 1861.

(2) *Publ. etc.-du Limb.* tome VIII p. 202 en 203.

ORIGO

ET

Fundatio, Consistentia et Immunitas

COENOBII, ABBATIAE AC TERRAE

THORENSIS.

---

§ I. *Origo prima.*

Aufridus vel Ansfridus, comes *Huensis* ac Lovaniensis conjugem habuit Hilsundem comitissam terræ de *Stryen*, de gente, ut apparet ex tenore foundationis Thorensis, regis Swendiboldi. Hæc ex donatione vel portione hæreditaria, possidebat liberam terram *Stryensem*, sub baronia de Breda, et parvos quinque pagos, cum nobili ac libera villa de *Thorn*, libero ac proprio allodio suo.

Villa hæc primum in cœnobium versa, adjectis colonis ac mansionariis, ac baptismali ecclesia instituta, dein in illustrissimam hanc, quomodo nunc cernitur, excrevit Aulam abbatialem et percelebre ac perillustre Comitissarum et canonicorum sæcularium collegium, quibus de post variæ adjunctæ sunt honestiorum mansiones et familiæ.

§ II. *Jus monetæ.*

Comitem Ansfridum ac comitissam Hilsundem, regali munere, monetandi scilicet jure ab Ottone primo imperatore anno 966 donatos, antiqua fert traditio, historia et antiquum diploma (1).

---

(1) Vide chartam hanc apud WOLTERS p. 129.

Fundato de post collegio Thorensi, hoc monetandi jure usæ sunt Thorenses abbatissæ, idque ut apparet, usque ad annum 1561, quando, ut in suo scripto habet D. canonicus *Stuben*, imperator Ferdinandus vitiosæ monetæ cussionem inhibuit Abbatissæ.

Prædicti privilegii ad hæc usque tempora continuationem evidenter probat attestatio sive extractum datum Coloniae anno 1720, sub hoc tenore: *Extract des Kreis-Abscheyt von 29 May 1715.*

§ III. *Fundatio monasterii de Thorn.*

Piorum regum et principum, aliorumque dominorum de datis sibi a Deo possessionibus, monasteria, beneficia et alia pia loca fundantium ac pro sua suorumque salute sollicitorum, exempla secuti, devotus comes Ansfridus et pia comitissa Hilsundis, pari consilio et consensu, divini numinis instinctu a conjugali se thoro separantes, mundo et mundanis valedicere, divinoque sese mancipare servitio, ac Dei ecclesiam bonorum suorum hæredem conscribere resolverunt.

Ansfridus igitur monasterium construxit sub regula S. Benedicti prope Amersfordiam, ubi, dum mira devotione ac fervore sub eadem regula Deo serviit, factus est dein Episcopus Ultrajectinus.

Hilsundis vero (ad normam S^{tae} Brigittæ) fratrum et sororum, sub regula pariter S^{ti} Benedicti viventium, cœnobium fundat in suo allodio, seu nobili villa de *Thorn*, ubi ipsa cum filia sua Benedicta, pro terreno cœlestem accipiens Sponsum, sub eodem Sancti Benedicti habitu et regula devoti Deo serviit, durante hac mortali vita, donec spiritus carne solutus, ad cœlestes transiit nuptias, æternas adepta pro temporalibus, divitias.

Tenor foundationis :

In nomine sancte et individue Trinitatis. Ego Hilsondis comitissa terre de Stryen, sequi cupiens eum, qui est sponsus Virginum, de consilio domini mei Ansfridi, ecclesiam construxi in allodio meo de *Thorne*, ubi ego et filia mea Benedicta, sub regula sancte obedientie, ita viveremus in hoc seculo, ut mereremur in futuro, amicte stolis albis, inter angelos comparere, in districtu justi Judicis.

Itaque amicos mihi faciens de mamona iniquitatis, attuli ad dictam ecclesiam omne allodium, quod in terra mea de *Stryen* gloriosus rex *Zuendiboldus* olim perdonaverat. Imprimis ipsam ecclesiam de *Stryen*, que est consecrata in honorem B. Marie Virginis, *Montem littoris*, ubi beatissima Gertrudis corporaliter conversata est, et cellam habet a beato Amando consecratam, villam *Gilleyelam* cum appenditiis, villam *Barle* cum altari in honorem sancti confessoris Remigii a me constructo, castrum *Sprundelheim* cum omni integritate, sicut situm est super fluvium *Moirwater*, sylvam ad porcos alendos quemadmodum jacet inter duas marcas, cum omni jure, wariscapio, thelonio, molendino, censu, pedagio et aquagio in pratis, sylvis, agris cultis et incultis, woestinis, moris, humido, sicco, alto, basso, prout eadem ego Hilsondis, Christi famula, et parentes mei tenuerant.

Non sit ullus advocatus, nisi quem fratres et sorores de *Thorne* cenobii eligerint, et si quispiam, maligno sensu, suadente diabolo, se intromiserit, condemnabit eum Dominus mundi Cæsar, qui est legitimus cenobii advocatus. Adjuro quoque heredes meos Stryenses dominos, per Eum qui fuit et qui venturus est, ne ullam guerram aut malum ingenium faciant huic mee donationi, sed filiam meam ejusque congregationem defendant in armis

et justitia: qui secus fecerit, portionem habeat cum Dathan et Abiron, ne remittatur ei hoc peccatum, nec in hoc seculo nec in futuro. Fiat. Fiat.

Datum apud *Thorn* anno DCCCC. XCII. Calendis Junii, indictione quarta. Testes fuerunt Joannes abbas Sancti Pantaleonis, F. Balduinus prepositus in *Eycka*, G. decanus, et de militibus nostris Franco de *Dunga*, H. de *Emelberga*, J. de *Sundert* castellanus noster, J Dapifer, et de ministralibus episcopi Christophorus, Girardus, in Domino feliciter (1).

§ IV. *Approbatio Foundationis.*

Post aliquot annorum curriculum, certis quibusdam de causis et circumstantiis, præfatam foundationem approbavit et confirmavit Adolphus Romanorum rex, anno 1292, decimo quinto calendas Octobris, sub hac verborum forma:

»Nos igitur ad petitionem et devotam instantiam Abbatissæ et conventus monasterii de *Thorn*, consensum nostrum adhibemus benevolum, et litteras (foundationis) in omnibus suis articulis approbamus, confirmamus et majestatis nostre sigillo duximus roborandas. Datum Coloniae anno 1292 decimo 5to calendas Octobris” (2).

§ V. *Electio advocati seu protectoris Thorensis.*

Refert Albertus Miræus, quod post tempora Caroli magni, varia franca allodia, *vry-herlyckheden* dicta, ut contra adversantium vel malignantium incursus tuerentur, sese libera electione subjecerunt protectioni potentium principum seu magnatum.

---

(1) Hanc chartam edidere BUTKENS, *Trophées du Brabant*, I, *Preuves* p. 17, KNIPPENBERGH, *Hist. Eccl. Duc. Gelriæ* p. 58, WOLTERS, *Notice sur Thorn*, p. 83, STUBEN, *Vindiciæ Thorenses* p. 117.

(2) Vide WOLTERS, *Notice sur Thorn*, p. 101.

Hoc eodem motivo, cœnobii Thorensis religiosi, ut se ac suum Thorense allodium, totumque sibi subjectum territorium, tam bellorum quam aliis temporibus, contra quorumcumque invasiones munirent, proprium sibi ac peculiarem elegerunt patronum seu advocatum, comitem scilicet, nunc Geldriæ ducem, ad imitationem allodiorum oppidi et terræ Stralensis, Herculi, Vierssensensis etc.; cui et protectori certa annuatim præstare subsidia, vulgo *Beden* adpromiserunt et præstiterunt, usque ad factam eorundem una semel totali summa redemptionem. Huc facit desumptum ex archivo capituli Thorensis, cujus hic est tenor :

»Ut autem Abbatissa et conventus foundationi suæ insisterent, eligerunt juxta foundationis tenorem, advocatum, comitem Gelriæ nunc vero ducem, qui de post comitem Hornensem infeudavit etc. ita ut Dux Gelriæ sibi reservavit jus infeudandi toties, quoties per obitum comitis de *Horn* hanc advocatiam vacare contingerit, quod adhuc observatur in hodiernum diem”.

§ VI. *Infeudatio comitis Hornani in advocatiam Thorensem.*

Supremam monasterii Thorensis et mansionariorum ejus ac patriæ advocatiam, dum aliquot annis tenuisset præfatus Gelriæ comes, eam in feudum concessit Domino, nunc comite de *Horn*, cum onere relivii et omnibus advocatiæ emolumentis, prout ex actu relivii infra subnectendo constabit.

§ VII. *Redemptio subsidiorum advocatiæ Thorensis.*

Solita annuatim pendi comiti Hornano in advocatiam Thorensem jam infeudato subsidia, una semel et simul summa, Thorensis Abbatia redimenda censuit et redemit

pauculis quibusdam exceptis. Hoc patet ex litteris desuper confectis anno 1282, in vigilia beatæ Luciae virginis (1).

§ VIII. *Conversio cœnobii Thorensis in collegium Dominarum nobilium et canonicorum sæcularium.*

Postquam cœnobium Thorense multis annis stetisset in conversatione religiosa, sub prædicta sancti Benedicti regula et statutis monasticis, tandem ut esset varia rerum vicissitudo, conversum fuit in collegium nobilium Dominarum, nunc Comitissarum, et Canonicorum sæcularium illustre et percelebre capitulum, Thorensis patriæ quinque pagis consistentis, territoriale dominium possidens.

His electione canonica præsidere solet et præest Domina abbatissa, pro nunc Illustrissima Principissa Francisca Christina comitissa de Palatino-Sultzbach, liberæ et imperialis monasterii et patriæ Thorensis Principissa et Abbatissa, Domina in *Ubach* et *Nederoeteren* etc., electa 30 Martii 1717.

Percelebri autem et reverendo admodum capitulo præsidet Domina Decanissa, quæ nunc est Anna Salome comitissa de *Manderscheyt*, *Falckensteyn* et *Kehl*, quæ pariter est abbatissa ad sanctam Ursulam intra Coloniam, anno 1721.

§ IX. *Patriæ Thorensis statuta.*

Legibus mundum regi vel confusione morum et pravorum voluntatum perire debere in confesso est. Hinc regna omnia, provinciæ et regiones particulares sibi constituere, quibus regantur leges, statuta et consuetudines.

---

(1) Vide has litteras apud WOLTERS, *Notice sur Thorn*, p. 97.

Ita post erectum Thorense cœnobium et adunatas in unum, quasi corpus, communitates sub territorio de Thorn existentes, visum pariter fuit certas leges condere, statuta et conditiones, sub quibus sese mansionarii et incolæ Abbatissæ Thorensi ejusque tribunali aut judicibus subicere vellent, quæque ipsa Abbatissa et judices observare et juramento confirmare deberent.

Hæc Thorensis patriæ Statuta, circa annum 1252 formata, et circa tempus mutationis cœnobii religiosi in collegium sæculare, circa annum videlicet 1280 revisa et in ordinem redacta, ad cujusque audientiam et directionem supplicari solent annuatim in Thorn, prima die juridica post festum Epiphaniæ Domini. Hoc circa hæc tempora contigisse inde deducitur, quod in prædicti capituli archivo inveniatur, quod anno 1282 adhuc extaret cœnobium fratrum et sororum.

Patriæ Thorensis statutorum veritas et confirmatio sequenti modo sonant: »In nomine Domini. Amen. Engelbert van Isenborgh by der gratiën Godts, archidiaken van Luttich, Robyn van Millyn etc. (1).

Hanc introductionem sequuntur articuli usque ad numerum 86; deinde adhuc quatuor novi additi; deinde tenores juramentorum a prætore et scabinis et procuratore respective præstandorum; deinde adhuc alia plura notabilia ibidem ordinata. Item mulctæ delictorum regulatæ. Item formula dicta: *Van het jaergedingh te bannen*. Denique adjiciuntur puncta varia, in quæ jurare debet Domina Abbatissa, sub hoc titulo: *Eyner abdissen offte vrouwen van Thoorn eydt, den sy doen moet den Capittel, leenmannen, schepenen ende der gantscher gemeynte* etc. (2).

---

(1) Vide hæc Statuta, *Publ. etc. du Limb.* VIII p. 195.

(2) Vide hujus juramenti formulam, *Publ. etc. du Limb.* VIII p. 278.

§ X. *Extractum ex protocollo capituli Thorensis quoad
manutentionem privilegiorum.*

Ex tenore relationis Archidiaconi Leodiensis aliorumque Dominorum, de anno 1295, in initio antedictorum statutorum citato, constat, quod jam inde ab anno 1252, privilegia Thorensia fuerint non raro infracta ac turbata, turbatione hac potentium vi seu oppressione multis sæculis continuata.

Hinc venerabile Capitulum miseris incolis compatiens, eos ab injustis invasionibus et contra vel præter privilegia patriæ exactionibus contutari ac protegere, manumque porrigere auxiliatricem serio ac clementer resolvit die 11 Junii anno 1614, ut ex subjuncto patet extracto ex Protocollo Capituli.

»Eynes Erw. capittels resolutie op het voorgeven der gemeinte. Dat Erw. Capittel resolvert eyndelyck die saecken, daerin die onderdaenen boven Lantrechten beswaert mochten worden, met ende voor de gemeynte, op der gemeynte-kosten, vermoegen den 4^{den} en andere articulen der Lantrechten des Eygendoms Thoeren te defenderen active et passive”.

§ XI. *Altera Capituli resolutio.*

Præcedenti similis resolutio capta est in Capitulo anno 1706, sub hac verborum forma.

»Soll zeitliche frauwe Abtyss und Furstinne, besag Lantrechten art. 25, ausser Rath und consentz des Capituli, der Leen- und Laetmännern, fort des gericht's und gantzer gemeynden keine Schatzungen, Collecten, Accinsen, Imposten oder Auflagen, wie selbige nahmen haben, ausschreiben oder einfordern; und dafürn eine schatzung oder Auflage mit consenz jetzt specificirten interessanten, in Nothfall beliebet wirdt, alsdan sollen die Aufheberen

mit Bewilligung des Capittels benent und angeordnet, deren berechnung mit Aufsehung zweyer vom Capitulo als Gruntherrn, ernenten deputirden examinirt und recessirt, denselben auch nicht zugemuthet werden über die Ausgebung der ingewilligten Gelder aufm Hoff's orders inzuholen; sonder Capitulum und Gemeinde soll über selbigen Gelder zu dem Ende, wozu sie ingewilligt und umgelegt sind disponiren, wie dan auch bei der gleichen Rechnungen die fürstliche Deputirten ausser die bekostegung keine jura genießen haben sollen.

§ XII. *Extractum aliud quoad comitia.*

»Comitia, sine consilio et consensu Capituli utpote Fundiarii Domini, more antiquo non scribantur; prævie etiam notificetur, in quem finem Status convocandi sint, idque Capitulo aut Decanæ, per Majorem indicetur". Ita statutum de anno 1706, § 7.

Resolutio hæc conformis est usitatæ per Imperium praxi, quæ est hæc: quod aliquot septimanis antequam Status convocentur in certum diem, res ipsa, quæ tractanda venit, singulis membris singulatim notificetur, ut super materiam proponendam vel tractandam deliberari possit, et prævie examinetur, quid desuper, dum membra convenerint, resolvendum veniat; dum autem cuncta præsentibus fit resolutio, is qui comitiis præest et propositionem facit exire debet, ut plena sit libertas, et secretum pariter teneat juratus comitiorum secretarius, usque dum eandem publicandi commissionem accipiat per copiam authenticam.

§ XIII. *Immunitas abbatiæ et terræ Thorensis ex natura allodii.*

Ex demonstrata, paragrapho primo, origine terræ Thorensis et conversione nobilis villæ de Thoren in cœnobium,

in proprio fundatricis allodio, (ut habet tenor foundationis) fundatum et erectum, ultro resultat praedicti coenobii ac terrae immunitas et independentia et ab omni subjectione libertas. Hoc probat evidenter haec descriptio Allodii.

Joannes Barquet in tractatu suo: *Des droits des francs fiefs* cap. 2, num. 21, allodium hoc modo describit: Allodium proprie dicitur liberum alicujus patrimonium, quod a nemine alio tenetur aut recognoscitur, nisi a solo Deo; ideoque qui tenet praedium in planam et absolutam proprietatem, habet integrum et directum dominium, quale a principio, de jure gentium, fuit distributum et distinctum, et nullum sibi dominum, sive tanquam patronum, sive tanquam alium dominum directum recognoscit, nec possidet tanquam vasallus nec tanquam censarius emphiteutes vel alio utili et inferiori dominio, sed jure liberi, veri, directi et absoluti.

Idem auctor dicit Allodium distinguere in vulgare et dominicale. Allodium dominicale est haereditas nobilis sub protectione Imperatoris vel Regis, absque tamen aliquo munere homagii, servitii aut quod aiunt redeventiae.

In talibus locis pleraque antiquitus monasteria videntur esse fundata, ne piaae foundationes arbitrio aut dominio privatorum dominorum subjicerentur.

§ XIV. *Permanens coenobii ac terrae Thorensis libertas, non obstante electione advocati seu protectoris.*

Clarissimus Andreas Gaiel (Libr. II, observ. 25) postquam asseruisset protectorem obligari defendere patriam, quam in suam suscepit clientelam, pariter tradit jus advocatiae nullam tribuere jurisdictionem; ita enim habet: *Schuts und Schirm gibt keine Obrichkeit*. Et ideo clientes (*die Schirmverwandten*) non efficiuntur subditi, licet se alterius protectioni submittant. Unde consentaneum est,

advocatum titularem non posse, jure clientelæ sive protectionis, eos, qui in fidem ac clientelam patronorum se contulerunt, pensitare seu collectare; cum jus collectandi sit munus extraordinarium et personale, quod non imponitur nisi incolis et municipiis, pro rebus et prædiis in territorio collectantium sitis, etsi ea in re quando perniciose peccetur, et jus advocatiæ plus æquo extendatur, et ad quæstum atque privatam utilitatem transferatur. Ita ille. Addit N. Knipschildt (*De juribus et Privilegiis Imperii* libr. II cap. VI, num. 101) quod in iis, quæ concernunt voogteticam jurisdictionem, potissimum sit attendenda cujusque regionis consuetudo.

Objectio. Si jus Advocatiæ non contineat in se facultatem collectandi aut talliandi eos, qui in protectionem suscipiuntur, qua ergo ratione Thora annuatim contribuere solet Duci Gelriæ, ut et ipsas contributiones redemerit?

Respondetur. In ipsa Ducis Gelriæ electione in advocatum, procul dubio fratres et sorores consensisse in annuam aliquam recognitionem prout et varia allodia vicinia, ut *Stralen*, *Erckelents*, *Vierssen* etc. subsidia aliqua annuatim præstare solebant Duci Gelriæ, et ab omni alia alteri Principi præstatione libera erant et permanserunt.

§ XV. *An et qualiter abbatia et patria Thorensis sub Romano comprehendatur Imperio.*

Illustrissima Domina principissa, imperialis ecclesiæ Thorensis abbatissa, suas novit dignitates ac prærogativas, in clientela existens sacri Romani imperii, eaque gaudens præeminentia et autoritate, ut in jus succedens fundatricis Hilsundis, gaudeat monetæ ex auro, argentoque signandæ autoritate, supremam tenens in totam patriam jurisdictionem ut vera patriæ domina, lautissimis instructa censibus et emolumentis etc.

Huc spectat extractum circa facultatem cudendi monetam quo ad defunctam ultimo, laudatissimæ pariter memoriæ abbatissam, Annam Julianam, in hæc verba conceptum: *Von wegen Annæ Julianæ der keyserlichen freyn-weltlichen Stifftern Thooren und Elten Abdissin, des H. römischen Reichs Fürstin, frauwen von Ubach und Nider-Oteren etc.* (1).

An et qualiter hâc ratione Imperio aut circulo Westphalico subsit, aut aliquid pendere vel non pendere debeat, Domina Abbatissa, ipsius est scire.

Similiter Perillustrissimi et Reverendi admodum Dominarum Comitissarum et Canonorum Collegii seu capituli jura, exemptiones et privilegia norunt ac nosse debent, ipsi potissimum, qui magnifici hujus corporis membra sunt, novitque orbis universus, quod Augustissimus Imperator precum, ut vocant imperialium, in dicto capitulo usque modo continuatum habeat exercitium.

Quod autem ad reliquam, tam percelebris aulæ quam capituli et patriæ, immunitatem ac independentiam attinet, non apparet hactenus instrumentum, quo naturalis ejus libertas a Deo et gentium jure, ipsaque fundatione concessa, voluntate propria vel libera renuntiatione sublata sit.

Interim sicuti Serenissimus Princeps ac tota Leodiensis patria, cum adhærentibus ei comitatibus Lossensi et Hornensi, sub Imperio ac protectione Imperii sunt, imo et ipsa Geldriensis patria ac adjacentia Allodia sub districtu ac circulis Imperii reputantur, ita et Abbatia, capitulum ac totum Thorense territorium, certo sensu, sub imperio ac protectione Cæsaris existimantur.

§ XVI. *Romani Imperii circuli.*

Anno 1500, Maximilianus primus, imperator, Romanum imperium in sex divisit circulos, quo ingruentibus necessitatibus periculisque commodius consuli posset.

(1) Vide WOLTERS, *Notice sur Thorn*, p. 191.

His anno 1522 per Carolum V additi sunt circuli quatuor, inter quos reperiuntur circulus Burgundicus et Westphalicus. Sub hoc ultimo inter alias provincias status fuit Ducatus Gelriae, verum Imperii feudum, et finitimae regiones sub protectione Ducis Gelriae existentes, quales sunt patria Stralensis, allodium Erckelense, Viersense etc. manente tamen omnium libertate a solvendo quidquam cameræ Spirensi, vel *Römermanden* ut vocant, vel *Turckische Stuyer*. Hæc privilegia idem Carolus V confirmavit anno 1543, in obsidione Venlonensi.

§ XVII. *Tractatus Augustanus et separatio Ducatus Gelriae a circulo Westphalico.*

Præfatus gloriosissimæ memoriæ imperator Carolus V, habitis Augustæ Vindelicorum (vulgo *Augsburg*) solemnibus Imperii comitiis, inter cætera ibidem, prudenter desuper edito Tractatu, ducatum Gelriensem cum ei adhaerentibus provinciis, omnibus licet sub imperio manentibus, separandum statuit et separavit a circulo Westphalico, et circulo Burgundico univit, die 26 Junii 1548, manentibus semper iisdem privilegiis, nulli quidquam solvendi, nisi ordinarias, ut vocant, petitiones, vulgo *Beeden*, quas adjacentes terrae Duci Gelriae, ut protectori pendere solebant.

In hujus tractatus sequelam, ante annos 25 vel circiter, aula Gelriensis patriam Thorensem, ratione supremæ Advocatiae, immediate subesse praetendit jurisdictioni Gelriae per scripta publica desuper edita, et iterato prohibuit Thorensis patriae incolis, ne quidquam contribuerent Westphalici circuli exactoribus, eo quod nulla ad tales contributiones post dictum tractatum esset obligatio, sicuti nec ante eum libere contribuisse eos probatur (1). Sed

---

(1) Consule hac de re J. STUBEN, *Vindiciæ Thorenses*.

quidquid sit de illa jurisdictione, hoc constat, quod misera Thorensis patria miserrime fuerit afflicta et gravata sub eo tempore.

§ XVIII. *Conferentia Coloniensis.*

Anno 1656 habita fuit Coloniae conferentia inter commissarios caesarios et regis Hispaniae, in qua resolutum fuit, nil contribuendum, nec circulo Westphalico nec Duci Gelriae, donec et usque res inter Caesarem et ducem Gelriae componerentur.

Hujus autem conferentiae occasio fuit, quod dux Gelriae tum aliis vicibus, tum eo signanter tempore patriam Thorensem milite oneraverat copioso, ut sic suam manu teneret protectionem, et omnem circuli Westphalici praetentionem omnemque eidem solutionem impediret.

Conscripta igitur fuit tam ex parte Caesaris quam Ducis Gelriae conferentia habenda Coloniae, in qua agitatum praecipue, an Patria Thorensis post tractatum Augustanum (per quem Gelria cum adjacentibus provinciis sub protectione Ducis Gelriae positis, a circulo Westphalico separata fuit et declarata libera a contributionibus), aliquid pendere deberet dieti circuli exactoribus? Deinde urgebatur a circulo, ut patria ab oneroso milite liberaretur, ac tandem provisionaliter ordinatum sic: »hoc praecauto, quod, salvis et reservatis consilio Geldriae et ejus tribunalium jurisdictionalibus in *Thoren*, idem dominium interea a stativis et hibernationibus militaribus excusaretur, permissa nihilominus hospitatione in transitu”.

Deinde additum fuit ut interim Thora vel circuli Westphalici vel Burgundici exactoribus solvat nihil; quae omnia clavis probare documentis possunt. Idem refert protocolum Directorii Moguntini, de 12 Septembris 1656,

sub his terminis : »ut donec causa decidatur, stativa et quaecumque alia a jure territoriali dependentia, hinc inde in suspenso maneant”, etc. (1).

§ XIX. *Immunitas ac patriæ Thorensis libertas laesa et oppressa.*

Sub ultimis annis regiminis Abbatissae Annae Salomae de *Manderscheidt de Blanckenheim* (2), dein per totum decursum regiminis Eleonora de *Löwenstein* (3) mirabilem metamorphosin, excessivas miserias, violentas ac dolendas nimium subiit et passa est patria Thorensis oppressiones.

Cum eadem primo nominata abbatissa in suum assumpsisset servitium certum D^{num} Joannem *Stuben*, sacerdotem et juris licentiatum, hic suis eam usque instigationibus adduxit, ut non obstante possessione immemoriali prout ex Statutis Patriae liquet, capituli jus territoriale disputans, illud eis subripere, aliaque antiquitus usitata destruere etc.

Cui rei cum capitulum sese opposuisset fortiter, agente praecipue Domina decanissa Eleonora de *Löwenstein*, tandem ab horum tentaminum prosecutione sub finem vitae suae destitit dicta abbatissa, ac praefatum D^{num} *Stuben*, consiliarium suum, a suis servitiis amovit. Defuncta Anna Salome, in Abbatissam electa fuit praefata domina Decanissa; in cujus gratiam cum sese blanditiis et astutiis insinuasset dictus D^{nus} *Stuben*, conamina sua et contra capitulum et contra Patriae privilegia hic resumere non

---

(1) Super hanc quærelam consule opusculum Joannis *Stuben*, cui titulus *Fasciculus documentorum*, apud WOLTERS, *Notice sur Thorn*, p. 220.

(2) Obiit in Essen, die 15 Martii 1691. Electa fuit abbatissa in Thorn, 5 Martii 1647, et in Essen 9 Novembris 1688.

(3) Nata anno 1653, die 20 Junii, ex connubio Ferdinandi Caroli comitis de *Löwenstein*, Wertheim et Rochefort cum Anna Maria comitissa de *Furstenberg*, obiit in Thorn, 6 die Octobris 1706.

dubitavit et resumpsit, dolendis nimis ut publico constat effectibus.

Hic inter caetera, Patriam circulo Westphalico notabiles summas contribuere ursit et militares executiones coegit, ita ut vel quod petebat pendere vel totalem ruinam suam tolerare deberent, circa annum 1690, uti et post. Datae sunt tunc temporis, uti et de post notabiles summae, de quarum applicatione dubitans, nunquam habuit Patria instructionem. Constat etiam quod interceptae sunt litterae, scriptae Coloniae, per quas aliquis minister exigebat centum ducatos pro se.

Cum autem et haec abbatissa vivere desiisset, mense Octobris 1706, desiit penitus et regimen praefati Dⁿⁱ *Stuben*. Electa, die 7 Decembris ejusdem anni, in abbatisam, Anna Juliana comitissa de *Manderscheidt-Blanckenheim*, quae miti consilio ac prudentia exortas turbas sopire noverat, Patria ad quietem rediit et molestiis plurimis liberata fuit (1).

§ XX. *Continuatio contributionum sub nomine circuli Westphalici.*

Sub placido ac miti praefatae Abbatissae regimine, cessantibus gravioribus turbis, non cessavit tamen contributio sub titulo Circuli Westphalici, consentientibus quidem in eam Reverendis Dⁿis deputatis ac venerabili Capitulo, sed obmurmurantibus tacite et hinc inde publice incolis, quamvis vix in palam loqui audientibus.

Hoc solum interim tenuerunt, quod nunquam nisi sub protestatione (quae etiam admittebatur) solverint ea quae exigebantur. In comitiis autem publicis, (ubi sensa sua

---

(1) Vide hac de re, *Novum statutum anni 1706, Publ. etc. du Limb. VIII*, p. 291.

aperire timent multi), si vel quando aliquis possessionariorum, de rei hujus statu et qualitate informari petit, res pro evidenti et certa depredicari solet ab eo qui præest, sicque nunquam data fuit hactenus fundamentalis explicatio, quantum, ubi et quibus solvere debeat Patria.

§ XXI. *Solutio objectionum, quæ contra descriptionem status Thorensis formari possent.*

Objectio. Ipsa cœnobii Thorensis fundatrix Dominum mundi Cæsarem ejusdem nominavit advocatum dicens : »Ut si quispiam maligno sensu, suadente diabolo se intromiserit, condemnabit eum Dominus mundi Cæsar, qui est legitimus cœnobii advocatus”. Sic litteræ foundationis, anni 992, supra citatæ.

Solutio. Hæc allegata verba aliud nihil important, quam quod fratres et sorores, in dicta hypotesi, quamdiu specialem non elegerint protectorem, recursum suum habere possint ad Romanum Imperatorem, velut communem comitatuum aut territoriorum sub districtu Imperii sitorum, protectorem et injuste invadentium punitorem.

Confirmatio solutionis. Si fundatrix Cæsarem pro advocato immediato sui assumpsisset cœnobii, non reliquisset libertatem fratribus et sororibus præfatis litteris : »Non sit ullus advocatus, nisi quem fratres et sorores de Thorn cœnobii elegerint”. Sed neque de Cæsaris electione libera constat, sicut constat de electione Ducis Gelriæ. His interim non obstantibus habet in suo *Compendio* D^{nus} canonicus *Stuben*, quod gloriosissimæ memoriæ imperator Leopoldus aulam ac Patriam Thorensem sub suam clementer suscepit protectionem.

Objectio altera. Domina Margarita de Brederode, Thorensis abbatissa, circa annum 1531 regnans, suas solvit Cæsari, dum contra Turcos bellum gereret, contributiones,

adeoque videtur Thora illo tempore, talibus contributionibus obnoxia, tanquam Westphalici circuli membrum.

Responsio. Qualiter per nominatam Abbatissam sit ministrata Cæsari contributio aliqua, clarè cognosci datur per antiquas de anno 1535 litteras, e protocollo scabinali copiatim desumptas, quarum contentum etiam antedicta confirmat, et omni ulteriori objectioni viam præcludit; recte interim objectio habet, quod tempore belli Turcici contribuerit aliquid, et non annuatim etiam pacis tempore eodem modo, sicut nobiliora et majora circuli membra, quæ feuda Imperii sunt, quarum respectu, libera Thorensis patria, quinque miseris et parvis pagis nomen pagorum vix merentibus constans, tam exiguæ est considerationis, ut respective vix aliquid contribuere haberent. Tenor litterarum, anni 1535, sequitur in fine post objectionem tertiam.

Objectio tertia. Abbatissa Josina van den Marck circuli Westphalici corpori se subjiciens, ad ratam contribuere spopondit, ursitque ut patria solvere cogeretur anno 1625.

Responsio. Si id pro se sola fecit, solvere pro se et ipsa potuit; si pro Patria, illicite fecit et invalide. Illicite, quia contra proprium juramentum; invalide, quia nemo pro alio debitum contrahere potest.

Sed et hoc tentavit successu infelici; nam cum Patriam citasset ad cameram Spirensensem, mox capitulum cum tota patria se opposuit per exceptionem declinatoriam, et interim per modum simplicis advertentiæ cameram de sua immunitate informavit; ita quidem ut abbatissa per actum publicum de anno 1630 desistens renuntiaverit ulteriori prosecutioni, relictæ patriæ in quiete. Constant hæc omnia ex archivis capituli, aliisque instrumentis, quæ ad manum sunt, et signanter ex amplioribus litteris, datis ex aula Ruræmundensi ad Illustrissimum D^{num} episcopum et elec-

torem Monasteriensem anno 1695. Hæ litteræ habent, quod supra mentionata abbatissa Margareta de *Brederode*, anno 1551, protectionem ducis Gelriæ invocaverit, idemque asserunt de Anna Eleonora *van Stauffen* de anno 1632 et de Anna Catharina *van Salm* de anno 1648, ac denique de abbatissa Anna Salome de *Manderscheidt*.

§ XXII. *Documentum Margaretæ de Brederode, abbatisse Thorensis de anno 1535.*

Wyr Margareta, dochter zu Brederode (1), vrouwe und abdisse des freyen werentlichen Stiffts *Thoren* etc., doen condit, lyen und bekennen overmits diesen onsen openen brieff, soe wyr dan bevellen syn van kayserlycke Majesteit onser allergnedichsten Here, dat wie deselve keiserliche Majesteit hebben moete, met contribueren ende geven, onse halve renten onser abdye voors. thobehorende ende gelegen synde in des vurs. kayserlyke Majesteits patrimonie landen, wy der landen conditie is, inde wyr dan noch meer belast syn woorden, durch noitsaycken des orloge des tyrannen Turcken, daeromme wyr dan yerst in onsen aencomen grote merkliche summen van penninghen hebben moeten geven inde betaelen, want wyr dan dieselve penningen by ons selven nyet en hadden, soe hebben wyr daeromme met wille, consent ende believe onser Vice-decanesse, Jouffrouwen, Heeren und gansche capittel unser kercken und Gotshuys van *Thooren* vurs. moeten werven und finanten aen die Hochw., Edelen, Wolgeb., Erentfesten Decken und gans capittel van S^t. Lamberts-kercke binnen Ludich, und haere naecomelingen die summe van vyff-hondert bescheiden goltgulden, geslagen

---

(1) Abbatissa Margaretha de Brederode obiit 2 Februarii 1577; erat filia Walerami de *Brederode* et Annæ de *Nieuwenaar*.

ende gemunt by reyne munte der Curfursten offte die rechte werde daervan, offte achtentwintich stuver brab. voir ellicken gulden, inde daermit veronderpanden opende aen onse thiende tot *Beersel* gelegen, thoebehoerende onser abdyen vurs. nae luyde onser verschryvinge.

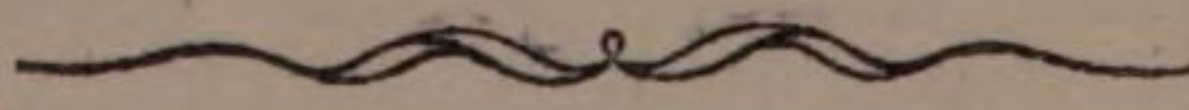
Inde want wyr sullix by ons selven allein ghein macht en hebben sonder ons capittel vurs., hebben wyr daeromme onsse Vice-decanesse end gemeyne capittel vurs. geloft, dyselve vyff-hondert goltgulden vurs. wederomme te loessen, quyten ende aff te leggen by onsen leven, als wyr connen inde muygen, ende denselven onsen capittel vurs. die geloeften-halven gelost hebben van stunden aen goede ingesetenen-cautie ende burgen des dorps van *Thoeren* te stellen ende te setten. Ende hebben daerom op dach en datum onderschreven opter capittels-camer onse dienaers ende vrunden gesant, in tegenwoordigheyt des capittels aldaer vergaedert, inde hebben daer presenteert oft doen presenteeren twee borgen, als met namen Johan Strycken van *Wessem* ende Göbbel Renten; dewelcke voor ons geloft hebben, gelyck principael, als borgen voor hun ende hunne erven, als voir die vyffhondert goltgulden vors., deselve te lossen, te quyten ende aff te leggen, wie vorschreven is. Ende off sich dan gebeurde, daer Godt almachtig voir syn wil, dat der almachtige Godt synen Gottelycken wylle met ons dede, ende wyr van leven ter doet quaemen, eer wyr die vurs. loessinge gedaen und die vurs. Johan ende Göbbel offte hunner beyder erven en naercomelinge gelost ende gequyten heden deser borchtochten halven, als sich van rechtshalve gebort te quyten, soe geloven wyr Margareta, frouwe und abdisse vors. by onser ere, trouwe inde waerheyt, ende overmits desen openen brieff, setten ende stellen hyr ¶ mit, om sekernis wille, goede volkomener betalinge

der vyff hondert goltgulden vors. in handen Johans ende Göbbels vors. offte hender beyder erven alle ons erffgoet, gereyt ende ongereyt, ons silverwerck ende cleynodiën ende restanten van allen onsen jaerrenten, cynsen, curen, pachten, soo wy ende waer dy gelegen syn, coomende van onser abdyen vors., sy syen dan gelegen in den lande van *Breda*, tzo *Oteren*, *Heppenart*, *Ubach*, *Thoren*, *Bersel* und *Eysden*, nergens uytgescheyden.

In oirkonde der waerheyt aller vors. puncten, soo hebben wyr *Margareta*, vrouwe und abdisse vors. daerom onsen eygen segel onder aen desen openen brieff doen hangen met onsen rechten wille, weten ende consent; ende tot meerdere sekerheyt, so hebben wyr gebeden die edele und wolgeborne *Anna* geborne dochter tzo *Nuyenaer* etc. onser hertelieve vrouwe moeder, dat sy dit confirmeren believeen ende bewilligen wille, ende hebben ouch gebeden onse lieve suster *Helene* van *Brederode* ende *Maeghdelene* van *Brederode*, dit oock te onderteeken; dat wyr *Anna* geborne dochter tzo *Nuyenaer*, vrouwe ende weduwe tzo *Brederode* etc. ende wyr *Yelende* van *Brederode* ende *Magdalena* van *Brederode*, gesusteren, gerne gedaen hebben, ende hebben daerom onsen gewonelycken handteycken, hieronder opt spatium van diesen brieff gesat. Geven in den jaer ons Heeren doen men schreef nae Christi geboirt, duysent vyffhondert vyff indertich, den 20 February.

Ende aen desen brieff was hangende een segel van roeden was, int wapen vier leeuwen, ende was onderschreven *Anna* van *Nuyenaer*, *Ylende* van *Brederode*, *Magdalene* van *Brederode*. Gecollationeert met het origineel (get.) *Conraedt Spranckhuysen*, secretaris-substituyt.

EENE PELGRIMSREIS

NAAR HET

HEILIG LAND

IN 1450.

.....
Si seilden voor den wint
Ende ooc al voor die waghen ,
Te Jerusalem aen dat lant.
.....

De bedevaarten zijn zoo oud als het Christendom. De eerste geloovigen vergaderden om de graven der martelaren; zij, die op verderen afstand woonden, getroostten zich niet zelden eene langdurige en gevaarvolle reis, om dezen of genen uitstekenden kampvechter van het Christendom hunne hulde te brengen en diens voorspraak bij God af te smeeken, op de plaats zelve, waar hij gearbeid, gestreden en geleden had, of waar zijn geheiligd gebeente ter ruste was gelegd. Die plaatsen dan verwierven al spoedig eenige vermaardheid bij het Christenvolk, en lokten steeds nieuwe pelgrims tot zich. In de middel-eeuwen was er geen gewest in Europa, of het telde zijne pelgrims bij menigten. De bedetochten naar St. Petrus en Paulus te Rome, naar St. Jacobus te Compostella in Spanje, naar St. Michaël te Roche-Amadour in Frankrijk, naar Keulen, Aken, Maastricht, Tongeren enz. hier te lande, waren zeer beroemd, en zijn ook thans nog bekend.

Geene bedplaats echter trok — en te regt — eene zoo groote menigte geloovigen tot zich als het H. Graf onzes Verlossers te Jerusalem. Onnoemelijk is het getal pelgrims, dat zich ten allen tijde naar het Heilig Land begaf, om de plaatsen te vereeren, die door de voetstappen van Jesus zelven geheiligd zijn geworden. Gansche heirlegers stroomden naar Palestina om dat land uit de heiligschendende handen der Turken te bevrijden. Ook nog in latere tijden, toen de kruistochten hadden opgehouden, bleef dit uitstekend pelgrimsoord, altijd druk bezocht, niettegenstaande de groote moeilijkheden en de somtijds dreigende gevaren, die eene reis derwaarts onafscheidelijk vergezelden.

Soortgelijke bedetocht naar Jerusalem, door eenige Nederlandsche edelen op het einde der middeleeuwen ondernomen, zal het onderwerp dezer beknopte verhandeling wezen.

Wijlen de heer Willems maakt in zijn merkwaardig boek over de *Oude Vlaamsche liederen* een volkslied openbaar van acht koepletten, dat den titel voert: *De drie lantsheeren*, en uit *Jan Roulans' Liedekensboek des jaars 1544* is overgedrukt. Dit gezang waarvan inhoud en melodie in onze dagen niets aantrekkelijks meer hebben, schijnt echter bij onze voorouders lang in voege te zijn geweest en veel opgang te hebben gemaakt.

De »drie lantsheeren» die daarin bezongen worden, waren de hertog van *Kleef* en de heeren van *Horne* en van *Batenburg*, die in het jaar 1450 eene pelgrimsreis naar Jerusalem ondernamen. De eerste strophe maakt ons met deze drie Heeren volgender wijze bekend :

Met luste willen wi singhen ,
Schoon lief , al bi der hant ,
Van drie lantsheeren dinghen ,
Geboren al uut Nederlant :
Cleef , Hoorne ende Batenborch ,
(Haer namen syn wel becant :
Met sangh willen wi se prisen !)
Gaen wandelen al doir dat lant (1).

Ter opheldering van dit volkslied en den daarin bezongen pelgrimstocht, komt ons eene kleine reisbeschrijving te stade, welke van Spaen in zijne *Proeven van Historie en Oudheidkunde* heeft in het licht gegeven. Daarin zullen wij opmerken, dat twee dezer »lantsheeren» alsmede verscheidene edelen uit hun gevolg tot den Limburgschen adel behoorden.

Op Paaschdingsdag (7 April) van het jaar 1450 vertrok de hertog van Kleef, Jan I, in gezelschap van eenige edelen en hofbedienden naar het H. Land, met het vrome doel, om tot boeting zijner zonden, het graf van den Heiland der wereld te bezoeken. Hertog Jan I was een jongeling van negen-en-twintig jaren, in 1448 aan zijn vader Adolf, als hertog van Kleef opgevolgd.

Toen hij te Brussel aankwam, bestond zijne omgeving uit de volgende personen: Jan van *Alpen*, Goswijn *Ketteler*, Jan van den *Loë* (2), Mathijs van *Eyll*, Helmich *Bentinck*, Bernard van *Beecke*, deurwaarder, heer Hendrik preceptor der orde van St. Antonius, op den Houw zijn kapellaan,

---

(1) Ofschoon het gezelschap uit meer dan twintig personen bestond, noemt ons lied deze drie Heeren bij voorkeur, omdat zij eigenaars van een onafhankelijk grondgebied en bijgevolg van voornamen adel waren. Dat de vierde »landsheer», Frederik van *Wittem*, in ons lied onvermeld blijft, is opvallend.

(2) Jan van Broekhuysen, was heer van Loë en van Geisteren. Hij overleed volgens *Fhane* (Köln. Geschlechter II, 19,) in het Heilig Land in 1452.

Jan Reijnier zijn kamerdienaar, Albert zijn kok en eenige bedienden.

Hier sloot Frederik van *Palandt*, heer van *Wittem*, zich als reisgezel bij hem aan. De heer van *Wittem*, een jonge man van ongeveer dertig jaren (1), was een der uitstekendste edellieden der landen van Overmaas. Hij bekleedde later het ambt van drossart des lands van Valkenburg en werd in die betrekking bevestigd, bij brieven van hertog Philippus van Bourgondië van den 11 Julij 1455. In die hoedanigheid bewoonde hij de sterke burgt te Valkenburg tot in het jaar 1466, tijdstip waarop hij zijn ambt met de heerlijkheid *Wittem* aan zijn oom Dederik van *Palandt*, heer te Wildenberg, overdroeg. Frederik van *Palandt* was tevens erfmaarschalk en burggraaf van het hertogdom Limburg. Hij leefde nog in 1483.

De hooge pelgrims namen hunne reis over Henegouwen, Champagne, Bourgondië en Savoye. Zij beklommen de Alpen langs den St. Bernardusberg, doorreisden Lombardië en haalden te Venetië de twee broeders Godart en Otto van *Wijlack* in, die reeds eenige maanden vroeger het land van Kleef ter bedevaartstocht verlaten hadden.

Ook ontmoeteden zij daar nog andere Nederlandsche reizigers naar het H. Land, namelijk de heer van *Horne*, jonker Dederik van *Bronkhorst*, heer van Gronsfeldt, Batenburg en Anholt, heer Antoon van *Eger*, ridder, Willem van *Vlodorp*, voogd te Roermond, Willem van *Ghoor*, Adriaan van *Herlaer* en Jan van *Hemert*, die zich allen bij de karavaan des hertogs aansloten. Al deze heeren, behalve de twee laatste en Antoon van *Eger*,

---

(1) Hij was tweede kind uit het huwelijk van Jan van *Palandt* tot *Wittem* met Margareta van *Palandt*, die in 1418 in huwelijk waren getreden.

moesten het tegenwoordig hertogdom Limburg als hun vaderland beschouwen. De heer Galesloot beweert wel, dat de hier besproken heer van Horne, Filips van Horne, heer van Gaesbeek zoude zijn, maar hij verkeert blijkbaar in dwaling; want de Luiksche kronijkschrijver en tijdgenoot Zantvliet, die deze reis bespreekt, zegt uitdrukkelijk, dat onze pelgrim niemand anders is, dan Jacob I, heer van Horne, die van zijne Jerusalemsche reis te huis komende door den Duitschen keizer Frederik IV, tot den gravenstand werd verheven (1). Ons reisverhaal noemt hem steeds bij voorbaat »de Greve van Horne” maar verzwijgt zijn voornaam. Jacob van Horne, toen een man van omstreeks veertig jaren, was gehuwd met Joanna gravin van Meurs, die hij met een zoontje van nog geen jaar, te Weert achterliet.

De tweede Limburger was jonker Dederik van Bronkhorst, heer te *Gronsfeldt*, *Rimburg*, *Batenburg*, *Anholt* en *Oost bij Eysden*. Hij overleed te Nijmegen, eenige maanden na zijne terugkomst in het vaderland, en werd aldaar in het klooster der Minderbroeders begraven.

Willem van *Vlodorp*, voogd te Roermond, was zoon van Gerard van *Vlodorp*, heer te Leuth bij Maastricht en van diens huisvrouw Anna *Maschereel* van Winantsrade. Hij was reeds voogd in 1433. In 1460 werd hij tot maarschalk van het hertogdom Gelder verheven, en voerde tevens in 1467 den titel van drossard van het ambt Montfort. Hij leefde nog in 1487. Zijne vrouw heette Cecilia van Hamal, en was dochter van Arnold van Hamal, heer te Elderen en Borgharen. Ook deze pelgrim schijnt een man te zijn geweest van middelbaren leeftijd.

Willem van *Ghoor*, gesproten uit eenen tak van het aloude geslacht der heeren en later graven van Horne,

---

(1) MARTENE ET DURAND, *Ampl. Coll.* V, 473.

was hoogst waarschijnlijk een zoon van Arnold van *Ghoor*, heer van *Ghoor*, *Mierlo* en *Weijer* onder Heerlen en van diens huisvrouw Catharina van den *Weijer*, dochter van Gillis van den *Weijer* en van Lette *Schmeck*. Willem van Ghoor was ambtman van het landt van Horne en bijgevolg een ambtenaar in dienst van voormelden heer van Horne Jacob I. Hij was eigenaar van de riddergoederen *Heel* bij Roermond, van *Ter Weijer* onder Heerlen, van de hoeve *Lotbroek* onder Hoensbroek en van die van *Mookeroe*. Na den dood zijns broeders, Jan van Ghoor, werd hij heer van *Ghoor* bij Horne, *Vronenbroeck* en *Meijel*. Hij overleed vóór het jaar 1478. Zijne vrouw Beatrix *Schellart* van *Obbendorp* schonk hem twee kinderen.

Deze waren de heeren uit ons land, die onder de hoede van den hertog van Kleef, Palestina bezochten. Een tweevoudig doel had hun die reis doen aanvaarden. Zij wilden Jerusalem bezoeken en ridder worden van het H. Graf. Het tweede koeplet van ons liedje wijst hier blijkbaar op :

Die Heeren syn uut ghetogen
Al in dat gulden jaer ,
Si en wouden niet weder keren ,
Si en waren ridder geslaen ;
Te Veneghiën dat si quamen ,
Si maekten daer een verdrach :
Si en wouden niet weder keren
Si en besochten dat heilighe Graf.

Ofschoon te Rome »het gulden jaar», dat is : het vijftigjarig jubilé der Christenheid reeds geopend was, wilden zij deze stad niet aandoen, vóór dat zij Palestina bezocht hadden. Zij wilden eerst hunne hulde gaan

brengen aan het graf van hunnen goddelijken Meester en Verlosser. Zoolang zij deze taak niet volbragt hadden achtten zij zich vreemdelingen in Italië.

Si namen daer malcander
Al bi der witter hant :
»Wi riden nu te samen
»Al door dat gulden lant”
Si saghen int suitwesten
Al dat vergulden jaer ,
Mer si waren vreemde gasten :
Te Jerusalem was haer begaer.

Daar echter volgens een oud en loffelijk gebruik geene pelgrims naar Jerusalem togen, zonder eerst vergunning gevraagd te hebben aan den Paus, zond de hertog een afgevaardigde naar Rome. Na acht dagen lang op dit verlof gewacht te hebben, werd eindelijk des Vrijdags na Pinksteren (29 Mei) het anker geligt :

Die eene here sprak den stierman toe :
»Hout uwen anker al vast ,
Bewaert uw schip met staden ,
Siet wel tot uwen mast !
Ghi hebt drie Heren geladen.
Het en is om geen gelt te doen
Bewaert u schip van schaden ,
Dat ons gheen ghebrec en coem”.

De bootsman stelt de huiverige heeren gerust :

— »Schip, roer ende provianden ,
Alle dinc is wel ghestelt”.

Zij stapten dan aan boord :

— »Nu stiert van den landen,
Al in des Gods ghewelt,
Voor wint ende ooc voor waghen,
Dat meir is onghehuer
Wi willen vrolic waghen
Het gelt ons aventuer”.

De zeereis van Venetië naar Jaffa duurde eene maand; het overige van den tocht over land, dien onze schrijver op zestig mijlen raamt, werd door middel van lastdieren afgelegd, welke de Turken hun bereidwillig verstrekten.

De Nederlandsche pelgrims vertoefden twaalf of dertien dagen te Jerusalem. Zij bezochten de kerk van het H. Graf met de innigste godsvrucht, en werden ook toegelaten tot verscheidene andere plaatsen, welke door de tegenwoordigheid des Heilands zijn verheerlijkt geworden. Het zesde koeplet bezingt hunne aanwezigheid te Jerusalem op de volgende wijze :

Si seilden voor den wint
Ënde oock al voor die waghen,
Te Jerusalem aen dat lant.
Salomons tempel dat si saghen ;
Si traden te Jerusalem
Al op dat Heilig Lant.
Si traden op dat Heilig Graf
Daer Maria so innich op lach.

Voorzigtigheidshalve had de hertog van Kleef besloten in Palestina incognito te reizen; want hadden de Turken maar eenigzins kunnen vermoeden, dat er een vorst onder de pelgrims was, dan zou hem deze omstandigheid alleen eenige duizende dukaten meer hebben gekost, terwijl hij er thans met eene kleinigheid af kwam.

Het was juist zes jaren geleden, dat Jan van Heinsberg, bisschop van Luik, met een grooten stoet edelen en bedienden dezelfde reis ondernomen had. Maar niet zoo-
dra hadden de Turken vernomen, dat een rijke en magtige prins in aantocht was, of zij legden zich in hinderlagen met het doel, om den vorst gevangen te nemen en hem op rantsoen te stellen; de bisschop, die zijne reis tot op het eiland Candia had voortgezet, moest dien tengevolge onverrigter zake naar zijn bisdom terugkeeren. De hertog van Kleef en zijne makkers hadden zich aan dit voorbeeld gespiegeld; daarom reisden zij thans als gewone, eenvoudige lieden.

Eene pelgrimsreis naar het H. Land werd destijds niet alleen beschouwd, als een werk van godsvrucht, maar gold ook tevens als eene uitstekende daad, als een heldenfeit, dat grooten lof verdiende. Dit was oorzaak, waarom de meeste edelen zich te Jerusalem lieten ridder slaan. Een oud gebruik schonk hun het regt daartoe. Dit gebruik duurt in onze dagen nog voort. De burggraaf de Chateaubriand, die persoonlijk deze eer genoot, verzekert in zijn *Voyage en Palestine*, dat [de paters Minderbroeders, die de HH. plaatsen bewaren, nog heden bedevaartgangers uit den voornamen stand tot ridder slaan.

Ook onze pelgrims, — wij weten het reeds, — dongen naar die eer. Zij troffen te Jerusalem, in een gezelschap Franschen, den heer Arnulf van Crequy uit Picardië aan, met wien zij kennis aanknoopten (1). Deze edelman was in dienst van Filip van Bourgondië, oom van Jan van Kleef. Hij had de reis naar Jerusalem ondernomen ten gevolge van het overlijden zijner huisvrouw Ada van

(1) Arnulf van *Crequy*, heer van Raimboval, Abondences, Granges en Planques, was zoon van Louis de Crequy en van Anna *de la Barre*.

Dieval; hij bezocht ook Egypte en Spanje en was in 1489 nog in leven. Daar deze edelman reeds ridder was, liet de hertog zich door hem de accolade geven en leende daartoe zijn eigen zwaard. Op staande voet deed hij dan zijne landgenooten voor zich verschijnen en sloeg met dat zwaard de volgende edelen tot ridder: den heer van *Horne*, den heer van *Gronsfeldt*, Jan van *Alpen*, Godart en Otto van *Wylack*, Goswijn van *Ketteler*, Mathijs van *Eyll*, Jan van den *Loë*, Frederik van *Palandt* heer te *Wittem*, Willem van *Vlodorp*, Willem van *Ghoor*, Adriaan van *Herlaer* en Jan van *Hemert*.

Na afloop dier plegtigheid verwelkomt onze zanger de hooge gasten, en geeft hun de volgende ridderlijke vermaning:

Ghi Heren! sidi daer om comen
Dat ghi ridders wilt geslagen syn?
Hout uwe scharen baren (1),
Ende laet den coopman varen;
Ende voert dat sweert met recht;
Ende beschermt weduwen ende wesen!
So voert ghi een goet recht.
Nu hebt ghi edelheit ghecregen.

Nadat eindelijk onze hooge reizigers de heilige plaatsen met eerbied bezocht en er hunne godsvrucht bevredigd hadden, togen zij naar Jaffa terug, waar hun de bootslieden met het vaartuig wachtten. Vervolgens lieten zij het anker weêr zinken vóór Cyprus, waar zij door den koning van dat eiland, Jan van Lusignan, op heusche wijze onthaald werden. Van daar zeilden zij naar het eiland Rhodus; hier genoten zij de gastvrijheid der ridders van

---

(1) Houdt uwe vierschaar voor de gerechtigheid open.

St. Jan. Johan van Lastic uit Auvergne was toen grootmeester aldaar.

Op het eiland Candia, eene bezitting der Republiek van Venetië, »dansten ende hoveerden sy met Frawen ende Junffrawen” (1). Daar ter plaatse, in het Minderbroedersklooster lag de vader van Jonker Jan van Alpen begraven, die eenige jaren vroeger, op zijne tocht naar het H. Land in gezelschap met den bisschop van Luik, daar gestorven was. Zijn zoon liet tot diens zielerust eene plegtige hoogdienst houden; de wij-bisschop dier plaats droeg het H Misoffer op, terwijl de hertog Jan van Kleef met veertien ridders ten offer ging.

Te Ancona in Italië namen de heeren van *Horne* en van *Gronsfeldt* met hun gezelschap afscheid van den hertog, en togen over land naar Rome, om er den aflat van het gulden jaar te verdienen. Jan van Kleef zette met zijn gevolg de reis voort tot Venetië. Te Frioul overviel hem eene ziekte, die hem gedurende drie weken belette verder te reizen; toen hij eindelijk te Rome aankwam waren de Limburgsche heeren reeds vertrokken. Hier echter ontmoette hij twee zijner zwagers, Arnold hertog van Gelderland en Hendrik graaf van Schwartzenberg, die ook op reis waren naar het H. Land.

De heer van Horne met vier andere ridders kwam op Allerzielendag 1450, te Brussel aan, en werd er feestelijk onthaald (2). Niet lang na zijne tehuiskomst, den 20 December, werd hij door keizer Frederik IV tot de waar-

---

(1) Men moet aanmerken dat destijds de vrouw, zelfs van hoogen adel, wanneer haar man geen ridder was, nimmer *vrouw*, *ver*, *dame*, of *madame*, maar altijd *jonkvrouw*, *damoiselle* of *demiselle* genaamd werd.

(2) De rekening der brgemeesters dier stad van het jaar 1450 houdt in: »Den heer van Hoerne, die uit den heyligen lande quam, mit vier ridderen, 2 November geschinct VIII gelten rinschen wyn”. Deze vier ridders waren vermoedelijk de heeren van Gronsfeldt, Ghoor, Vlodorp en Eger.

digheid van rijksgraaf verheven. Of hij op zijne terugreis, den Duitschen keizer een bezoek had afgelegd, is niet bekend. Na den dood zijner vrouw, die den 2 April 1461 stierf, trad hij in het klooster der Minderbroeders, dat hij te Weert naast zijn slot gesticht had. Hij werd priester gewijd door zijn zoon Jan van Horne, bisschop van Luik, en overleed in zijn klooster, den 3 Mei 1488. Zijn graf bevindt zich aldaar voor het hoog-altaar.

De hertog van Kleef vierde te Rome het Kerstfeest, nam zijne reis over Florentië, Piëmont, St. Bernardsberg, Bourgondië, Champagne en Brussel, alwaar hij zijn oom, den hertog van Bourgondië, een bezoek bragt, en kwam omtrent half-vasten, zijnde den 1 April 1451, te Kleef terug. Hij was een jaar min zeven dagen op reis geweest.

JOS. HABETS.

F. X. BEER
kgl. Hofbuchbinder
in
MÜNCHEN
Lederergasse N° 25.

Habets, Jos.

De laatste Vorstin-Abdis van het Keizerlijk Stift Thorn, gevolgd door
Aanteekeningen op den Oorsprong, de Regten en den Toestand van dat Stift,
alsmede het verhaal eener Pelgrimsreis naar het H. Land ondernomen door
eenige Limburgsche Edelen in 1450

Roermond 1872

Biogr. 728 n

urn:nbn:de:bvb:12-bsb11001306-6